

III

TEORIA AUSTRIACĂ A CICLULUI: INTERVENȚIA GUVERNAMENTALĂ ȘI ERORILE ANTREPRENORIALE GENERALIZATE ȘI RECURENTE

1. Guvern, eroare și analiza în termeni de proprietate

Vom analiza în acest capitol consecințele activității guvernamentale în planul formării și recurenței clusterelor de erori. Ne interesează acum să vedem ce se întâmplă atunci când principiul *instituțional* al dobândirii de proprietate numai prin mijloace voluntare este abandonat în favoarea *instituționalizării dobândirii de proprietate prin agresiune*. Ceea ce studiem aici nu sunt acte izolate de agresiune ci constituirea unei *organizații* care funcționează pe un alt principiu decât voluntarismul.

Trăsăturile caracteristice ale activității guvernamentale din perspectiva analizei clusterelor de erori sunt: a) dobândirea de resurse prin utilizarea constrângerii; și b) acceptarea la nivel intelectual de către o parte a populației a *necesității și legitimității* utilizării constrângerii, altfel spus, ștergerea distincției clare dintre proprietate și agresiune.¹

Este limpede din natura activității guvernamentale că guvernul este subiectul proeminent al analizei în termeni de proprietate, mai precis al alternativei la mijloacele *voluntare* de organizare a societății. Avem mereu de ales între guvern și piață, între constrângere și proprietate privată, între birocrat și întreprinzător. Ele sunt singurele alternative realiste de organizare socială.

Apariția „organizației mijloacelor politice” (dobândite prin constrângere), cum o numește Oppenheimer², nu schimbă însă câtuși de puțin caracteristicile universului în

¹ Dan Cristian Comănescu vorbește, în acest context, de „fecunditatea răului”, de construirea guvernului pe ideea că fără rău binele ar fi învins. Cei ce merg cu non-agresiunea până la capăt resping această teorie.

² Vezi studiul lui Franz Oppenheimer, *The State*.

care trăim. Raritatea, incertitudinea, timpul, specificitatea bunurilor, imposibilitatea apariției unei economii complexe fără monedă, acumulare de capital și calcul etc., toate rămân pe loc. *Soluțiile guvernamental-etatiste trebuie supuse, prin urmare aceluiași test ca și soluțiile voluntare.*

Repetăm aici că, în opinia noastră, nu există decât două posibilități cu sens, în științele sociale, de a face comparații interpersonale sau între sisteme sau politici publice: utilizarea criteriului etic (respectarea drepturilor legitime de proprietate) și a criteriului coordonării. Dată fiind imposibilitatea comparațiilor interpersonale de utilitate³, utilizarea în calitate de criteriu de bunăstare a criteriului eficienței este imposibilă. Eficiența este o relație între mijloace și scopuri. Tot ce poate spune economia este că un anumit mijloc este sau nu adecvat scopului propus sau că, în caz de conflict, scopurile unei persoane sau ale altelea pot fi atinse, în funcție de soluția propusă. *Criteriul coordonării este singurul criteriu cu sens pentru a efectua o analiză a bunăstării.*

Soluțiile guvernamentale vin ca o reacție la situația de pe o piață liberă⁴. Am văzut că pe o piață liberă există un cluster natural de erori, imposibil de îmbunătățit prin acțiune antreprenorială voluntară. În ce măsură activitatea guvernamentală, alocarea coercitivă, rezolvă, total sau parțial, această problemă? În ce măsură răspunde alocarea birocratică criteriului coordonării? Vom căuta să răspundem la aceste întrebări în mod distinct, pornind de la cele două variante de sisteme etatiste: socialismul și intervenționismul.

2. Socialismul și problema coordonării

Socialismul înseamnă proprietate comună asupra factorilor de producție.

Această trăsătură a socialismului îl condamnă ca sistem economic. Proprietatea comună, indiferent de modul în care este gestionată –dictatorial, democratic sau altfel – implică natural imposibilitatea schimburilor, ceea ce generează mai departe absența prețurilor și imposibilitatea comparării în termeni cardinali (monetari) a importanței diverselor proiecte de investiții, adică imposibilitatea alocării raționale a resurselor.

³ Vezi capitolul anterior.

⁴ Vom vedea că, istoric, multe intervenții guvernamentale se nasc ca reacție la efecte inevitabile ale politicilor etatiste, considerate în mod eronat efecte ale liberei întreprinderi.

Calculul în natură, atribuirea fictivă de prețuri („umbră” sau altfel), calculul bazat pe utilitate, chestionare, identificarea nevoilor „fundamentale” etc., toate sunt ficțiuni imposibil de utilizat de către birocrăție pentru o alocare rațională a resurselor într-o economie complexă, bazată pe diviziunea muncii și acumularea de capital. Cu cât complexitatea unei economii crește, cu atât calculul monetar devine un instrument mai util.⁵

Alocarea socialistă este un haos. Nimeni nu poate spune dacă ea este superioară sau inferioară alocării bazate pe proprietate privată, nu poate spune nimic. Istoric, comunitățile socialiste extinse și „dedicate” fie nu au fost capabile să dezvolte o structură capitalistică a producției, fie au ruinat structurile existente (vezi experimentul socialist din secolul trecut). Dacă nu se află deja la un nivel de subzistență, socialismul, haosul calculațional, duce rapid societatea spre așa ceva.

Problemele socialismului nu se opresc la imposibilitatea coordonării eforturilor productive într-o economie avansată, cu acumulare de capital masivă. *Structura stimulentelor* acționează și ea în defavoarea coordonării. Negarea proprietății private echivalează, la nivelul producției, cu numirea politică/birocratică a gestionarilor firmelor, cu confiscarea rezultatelor producției și redistribuirea lor de către aparatul birocratic și cu supervizarea gestionarilor de către aparatul birocratic/politic. O asemenea structură instituțională favorizează nu specializarea în producție ci dobândirea de aptitudini politice, capabile să te pună în poziția de decizie birocratică (redistribuție, gestionare etc.); selecția coordonatorilor este compromisă, pe de o parte de imposibilitatea de a-i judeca după rezultate, pe de altă parte de politizarea procesului, de dependența de birocrăție; miza coordonării reușite dispare prin confiscare și redistribuire.

Socialismul este cel mai ne-natural dintre toate sistemele. Este util să scoatem în evidență câteva aspecte ale ne-naturalului pentru a vedea cât de problematic este. Am spus că *științific* nu se poate spune dacă coordonarea este mai bună într-o ordine a proprietății private sau într-un a proprietății comune. Însă absența posibilității calculului și eliminarea stimulentelor pentru coordonare, precum și a selecției raționale a

⁵ Este exact inversul afirmației socialiste conform căreia proprietatea privată este generatoare de crize pentru că „anarhia producției capitaliste” este incapabilă să aloce rațional resursele. Dimpotrivă, „anarhia privată” este capabilă să calculeze, „ordinea socialistă”, nu. Cu cât ne apropiem mai mult de niveluri de subzistență, cu atât scade rolul calculului, monedei și coordonării.

coordonatorilor fac certă distrugerea structurii capitaliste a producției, fapt ilustrat și de experimentele socialiste reale. De ce totuși nu am risca? Dacă socialismul, totuși, este mai bun? Dacă la încercarea viitoare alocarea va fi grozavă? Numai o înțelegere a naturalului poate face puțină lumină în această problemă. Există multe posibilități pentru a realiza ceea ce-ți propui. Să dăm câteva exemple: pentru a coborî de la etajul 10 al unei clădiri o poți lua pe scări, poți lua liftul sau te poți arunca pe fereastră; pentru a-ți câștiga existența poți munci pentru un salariu sau poți ieși seara în fața casei pentru 5 minute pentru a vedea dacă nu a pierdut cineva o sumă mare de bani. Deși poți supraviețui după o cădere de la etajul 10 (cei care cred în această posibilitate ar trebui să încerce) sau poți face rost de bani prin metoda indicată, oamenii preferă celelalte variante, alegerea celorlalte scoțându-i pe „practicanți” dintre oamenii normali. Într-un sens, socialismul seamănă cu aruncatul de la etajul 10: este renunțarea la avantajele certe ale unei ordini naturale pentru o himeră, pentru ceva aproape imposibil. Din păcate, se poate argumenta că prin cele spuse l-am nedreptățit pe cel care sare în raport cu cei care aleg socialismul; cel care sare poate vedea *cu siguranță* dacă mai trăiește și cam în ce stare e; iar dacă se grăbea și se mai poate deplasa, poate prinde autobuzul mai repede. Alegerea socialismului nu are asemenea avantaje. După efectuarea alocării nu poți spune nimic despre socialism.⁶

Se poate argumenta că haosul calculațional socialist este generator, cel mai probabil, de *eroare generalizată și recurentă sau, mai mult, continuă*, adică de ciclul economic. Clusterul de erori socialist are însă câteva caracteristici:

- imposibilitatea de a determina unde s-a produs eroarea;
- imposibilitatea de a determina cât de răspândită este eroarea;
- caracterul mai „liniștit” al manifestării erorilor. Un întreprinzător privat poate constata că a comis o eroare atunci când nu poate termina o investiție (nu găsește factorii respectivi sau sunt prea scumpi) sau când suportă pierderi din vânzarea produselor finite. Ambele cazuri își au originea în relații interpersoanle între proprietari privați. Natura socialismului face ca „atmosfera” să fie mai liniștită, în ciuda realității crude.⁷

⁶ Vezi Huelsmann: „socialism is not rooted in praxis or reality but *in the human capacity to ignore it*”.

⁷ Despre analiza comparativă piață (de fapt, cum vom vedea, pentru erorile generalizate și recurente, *intervenție*)-socialism, a se vedea comentariul scurt al lui Mises din *Human Action*, p. 586, intitulat „The Alleged Absence of Depressions Under Totalitarian Management”: „in a socialist economy it is only the

3. Intervenționismul și problema coordonării

Esența intervenționismului stă în corectarea *punctuală* a ordinii proprietății private, a alocării antreprenoriale prin utilizarea birocrăției, a mijloacelor coercitive. Resursele sunt scoase din sfera deciziei antreprenoriale private și integrate în sfera deciziei politice.

Înainte de a vedea care sunt performanțele deciziei birocratice în raport cu alternativa contrafactuală a deciziei antreprenoriale, este util de observat că intervenționismul și adepții intervenției nu doresc să intre pe piața liberă, în structura producției, în calitate de consultanți, întreprinzători sau persoane caritabile. Aceasta echivalează cu credința în incapacitatea alocării antreprenoriale, ghidate de considerațiile legate de profitul anticipat, de a genera producția unor bunuri, eliminarea sau diminuarea producției altora. *Aceasta echivalează cu respingerea criteriului profitului anticipat ca principiu de alocare general.* Și o a doua observație importantă: faptul că resursele sunt alocate antreprenorial în alte direcții decât cele dorite de intervenționiști demonstrează că *posesorii lor cunosc proiecte concrete de investire mai importante decât cele impuse de birocrăție prin impozitare și reglementare.*

Primul aspect legat de analiza în termeni de proprietate este cel al posibilității coordonării eforturilor productive prin calculul economic. Posibilitatea calculului înseamnă posibilitatea *selectării* dintre proiectele ce pot fi realizate cu o cantitate de resurse pe acelea care sunt cele mai importante. Angajarea unei cantități mai mari de resurse într-o linie de producție echivalează cu sporirea producției respective și diminuarea producției de alte bunuri potențiale. Prin utilizarea profitului anticipat, întreprinzătorii pot decide dacă să aleagă una, două, trei etc. linii de producție și în ce cantități relative să aloce factorii, calitatea deciziilor fiind confirmată sau infirmată la momentul vânzării produselor finite pe piață prin profitul sau pierderea realizată.

Însă marca distinctivă a intervenționismului este chiar respingerea criteriului profitului ca principiu de alocare. Confruntată cu întrebări concrete, cu probleme de

government's value judgments that count, and the people are deprived of any means of making their own value judgments prevail. [...] No crisis emerges because the subjects have no opportunity to utter their dissatisfaction. Where there is no business at all, business can be neither good nor bad. There may be starvation and famine, but no depression in the sense in which this term is used in dealing with the problems of a market economy. Where the individuals are not free to choose, they cannot protest against the methods applied by those directing the course of production activities.”

calcul de tipul: câte resurse să fie retrase din producția de X pentru a crește producția de Y? Unde să fie localizată producția? Ce tehnologie să fie utilizată? ș.a.m.d., birocrația este în imposibilitatea de a răspunde rațional. *Alocarea birocratică nu are la dispoziție un principiu de alocare rațională a resurselor.* Proiectele birocratice sunt insule de haos calculațional.

Dimensionarea relativă rațională a producției este imposibilă cu gestiune birocratică. Nici utilizarea criteriului profitului sau, cum se spune mai pretențios, gestionarea activității guvernului pe criterii economice, de eficiență (sau alte asemenea caracterizări) nu rezolvă problema.⁸ Este irelevant dacă o întreprindere de stat obține profit sau „suportă” pierderi (acoperite de contribuabili). Rezultatul brut al firmei este un compus complex; nimeni nu poate spune cât din el este determinat de dimensiunea antreprenorială relativă nepotrivită (prea multe sau prea puține resurse), cât provine din proasta gestiune birocratic-managerială și absența unui proprietar direct interesat etc. Profitul poate să nu fie profit ci pierdere (se situează sub rata dobânzii de pe piață), poate fi rezultatul alocării a prea puține resurse în raport cu importanța bunului pentru consumatori sau al controlului prețurilor unor inputuri, al subvențiilor, al altor intervenții. Numai privatizarea și revenirea la alocarea antreprenorială și la profitul anticipat pot arăta situația adevărată din punctul de vedere al rarității.

Intervenționismul, în raport cu alocarea antreprenorială privată, *slăbește și stimulează pentru coordonare.* Impozitarea și reglementarea diminuează stimulentele pentru coordonarea eficientă prin diminuarea profiturilor și a veniturilor factorilor în sistemul privat. În același timp, posibilitatea de a dobândi resurse prin mijloace birocratice, independent de consumatori, slăbește stimulentele de a dezvolta aptitudinile productive și crește atractivitatea dezvoltării de aptitudini birocratice, de lobby, neproductive. Dobândirea de resurse independent de performanțele productive și de consumatori creează dependență de impozitare, reglementare și alte asemenea instrumente coercitive și dorința de menținere și extindere a nivelului existent de al intervenției, prelungind haosul calculațional și posibilitățile de reușită neproductivă, în afara sferei producției.

⁸ În mod sistematic, gestionarii multilaterali de asistență publică externă, FMI și Banca Mondială, comit această eroare. Recomandările lor merg sistematic pe „reducerea pierderilor din sistem” prin creșterea prețurilor serviciilor furnizate de firmele de stat.

Cele de mai sus ilustrează natura dinamică a intervenționismului. Atât birocrația cât și grupurile clientelare din mediul afacerilor doresc să își mărească avantajele. Rezultatele concurenței politice sunt total diferite de cele ale concurenței economice. Câștigători aici sunt cei capabili să exploateze la maxim posibilitățile de extragere de resurse din sfera antreprenorială și să le mobilizeze pentru a avea succes ca întreprinzători politici. Neexploatarea la maxim a acestor posibilități periclitează poziția în sistem a actualilor deținători ai puterii, care vor fi înlocuiți de noii veniți, mai abili. În mod similar, cu resursele extrase întreprinzătorii politici trebuie să finanțeze acele proiecte care le consolidează poziția. Lucrul acesta este mult „facilitat” și de imposibilitatea calculului, având în fond de ales între binele personal și mai nimic. În mod concret, resursele trebuie orientate către finanțarea de proiecte și grupuri importante electoral, vizibile, către grupurile de intelectuali capabili să justifice nivelul existent al intervenției și să susțină convingător extinderea ei, către oamenii de afaceri dispuși și capabili să finanțeze campaniile politice continue (în schimbul privilegiilor și resurselor acordate de întreprinzătorii politici, resurse și privilegii care le garantează imunitatea în raport cu întreprinzătorii mai capabili, mai inovatori).

Această dinamică birocratică⁹ slăbește stimulentele pentru coordonare, slăbește mecanismul de selecție a întreprinzătorilor (stimulează neglijarea activităților și talentelor antreprenoriale și cultivarea talentelor de extragere neproductivă de resurse). Ea transformă birocrația și clientela politică într-o forță dinamică, mereu pregătită să mărească sfera proprietății publice în detrimentul celei private, într-o căutare continuă de modalități mai eficiente de extragere de resurse suplimentare.

Am discutat până acum doar de taxare și reglementare. Însă într-o economie cu o diviziune extinsă a muncii există un bun important pentru toți participanții: banii. Impozitarea și reglementarea moderate lasă posibilitatea calculului intactă în sfera privată, adică lasă, în limite rezonabile, posibilitatea unei economii complexe, productive. Intervenționismul creează erori de alocare *evitabile*, pe lângă erorile antreprenoriale naturale. Însă este limpede că aceste erori nu prea se încadrează în descrierea ciclului economic: clustere mari de erori, descoperite brusc și recurente.

⁹ Nu susținem aici că intervenția se extinde inevitabil, ci că este rațional pentru birocrație și clientelă să dorească și să lucreze în sensul extinderii. Rezultatul acestui efort depinde însă și de rezistența proprietarilor privați.

Întrebarea care se pune este: dacă taxarea și reglementarea lasă intactă posibilitatea calculului în sfera privată, este acest lucru adevărat și în ceea ce privește intervenția în sfera monetară, dat fiind faptul că moneda este instrumentul fundamental al calculului? Examinarea semnificației intervenției în domeniul monedei și al băncilor pentru calculul economic și formarea și recurența erorilor generalizate ne preocupă în mod fundamental în acest capitol.

4. Moneda și băncile într-un sistem intervenționist

Deși orice masă monetară este optimă, variațiile masei monetare au un potențial redistributiv enorm. Guvernele au înțeles repede rolul cheie pe care îl ocupă moneda și au operat gradual o serie de “reforme” menite să le asigure controlul asupra producției de monedă și asupra sistemului monetar în general. Realitatea pe care o trăim astăzi – controlul deplin asupra masei monetare și reglementarea fenomenelor monetare – este rezultatul unui efort întins pe mai multe milenii și îndreptat către înlocuirea sistemului monetar schițat anterior, bazat pe controlul proprietarilor asupra ofertei de monedă și pe respectarea principiilor proprietății private. Degradarea progresivă a monedei s-a realizat sub dubla presiune a interesului guvernelor pentru a dobândi resurse în afara celor provenite din impozitare, resurse necesare desfășurării unor activități “specifice” (războaie, acordare de privilegii etc.) și a unor idei economice eronate.

În ceea ce privește *moneda*, principalele măsuri luate au constat în: a. impunerea de denumiri pentru unitatea monetară (trebuia eliminată ideea că moneda fiind un bun, unitatea monetară reprezintă o *cantitate definită* din acel bun (1 gram, o uncie), și impusă ideea că moneda reprezintă o *denumire*, ceea ce spune guvernul că este, o realitate imaginară (un *leu*, *dolar*, *franc*)¹⁰; b. monopolizarea bătăii de monedă (pentru a i se certifica greutatea, moneda era bătută și imprimată cu emblema monetăriei *private* care efectua operațiunea; statul a naționalizat și monopolizat bătarea de monedă, cu creșterea

¹⁰ Așa cum am menționat anterior, impunerea unei denumiri nu reprezintă o intervenție, o încălcare a dreptului de proprietate, însă este un pas *ideologic* important în degradarea și în final înlocuirea monedei marfă. Ideea absurdă a cursurilor de schimb în cadrul etalonului aur își are originea aici.

ulterioară obișnuită a costului operațiunii, acoperită uneori din impozite)¹¹; reducerea cantității de metal monetar (cei doi pași anteriori încep să dea roade: moneda bătută în monetariile statului era “ușurată” de ceva greutate, înlocuită cu metal comun sau nu, și lansată pe piață cu pretenția că reprezintă tot un “franc”); c. introducerea legislației privind puterea liberatorie și reglementarea de către stat a “cursurilor de schimb” (încep să apară problemele: prețurile cresc, ca urmare a cheltuirii de către rege a monedei confiscate și a reducerii cantității de metal monetar prin confiscare și prin utilizare (uzură), iar moneda regelui (“francul”) se depreciază în raport cu monedele altor regi, mai puțin lacomi, ceea ce nu reprezenta altceva decât recunoașterea faptului că “metrul” intern se cam micșorase; regele intervine prompt și decretează că în teritoriile peste care domnește el cetățenii sunt *obligați* să accepte monedele “ușurate” la vechiul raport de schimb cu bunurile și că moneda “sa” nu s-a depreciat nici în raport cu “marca” sau “dolarul”).

Deși efectele acestor intervenții au fost în general minore în raport cu ceea ce s-a întâmplat în era monedei-hârtie, consecințele ideologice ale acestor măsuri au fost și sunt considerabile. Raporturile de schimb dintre monedă și bunuri încetează să mai fie domenii private, în care deciziile proprietarilor să fie respectate; teritoriul monetar unic este spart prin impunerea de denumiri imaginare și de semne distinctive irelevante, întărite de forța statului. Într-un cuvânt, proprietarul privat este înlocuit din poziția de decident ultim de către stat, care își arogă dreptul de a interveni și a-și impune propriile preferințe în domeniul monetar (care să fie moneda utilizată, în ce raport să se schimbe ea cu celelalte bunuri și cu celelalte “monede”, cine să certifice și cum greutatea unității monetare etc.). *Deși controlul masei monetare rămâne imperfect (statul poate doar confisca o parte din bani), rolul de reglementator, de decident ultim al statului este practic consacrat.*

Controlul mai deplin asupra masei monetare, dorit asiduu de guverne, a început prin încurajarea rezervei fracționare. Băncile private au fost încurajate, sprijinite sau forțate să dea cu credit (către guvern sau grupurile privilegiate de acesta) moneda din

¹¹ De aici s-a născut și ideea că statul a creat moneda: în loc să fie luat chipul împăratului ca și emblema monetăriei private, adică drept garanție a cantității de metal din unitatea monetară, a început să fie acreditată ideea că de fapt *chipul împăratului crează moneda*. Destul de ciudat, chipul împăratului aplicat pe lemne sau pe pietre nu avea același efect cu aplicarea lui pe aur.

depozit și să emită titluri de proprietate asupra monedei - fără nici o monedă în spate -, pe care le plasa apoi pe piață tot în calitate de credite.

Modificarea rezervei de 100% pe depozitele la vedere și/sau acordarea cu credit a unei sume superioare creditelor atrase au avut consecințe majore. Această ficțiune imposibilă, care susține că aceeași sumă de bani poate fi utilizată de două persoane simultan, a transformat băncile în *producători de titluri de monedă*¹², a distrus sănătatea sistemului bancar (prin asumarea de obligații superioare capacității de rambursare), a transformat guvernul în principalul factor de influență în formarea masei monetare¹³, a făcut posibilă centralizarea și distrugerea autonomiei locale, prelungirea conflictelor interstatale, statul asistențial mamut de astăzi¹⁴, inflațiile galopante¹⁵ și prăbușirile cursurilor de schimb, redistribuții masive și sărăcirea persoanelor econoame și a celor cu venituri fixe și, cum vom vedea mai târziu, crizele economice.

Iată cum funcționează rezerva fracționară: la momentul t_1 toată moneda se află în proprietatea celor trei persoane din societate, în deținerile lor de monedă; A are 1000 de grame de aur, B – 4000, iar C – 5000. Masa monetară totală este suma deținerilor individuale de monedă: $1.000+4.000+5.000=10.000$. B decide să depună la t_2 în bancă, într-un depozit la vedere, 1000 de grame. Dacă banca funcționează pe o rezervă

¹² Atragem atenția că băncile nu devin producători de *monedă*. Producția de aur rămâne singura sursă de *monedă adevărată în sistem*.

¹³ Titlurile emise de bănci sunt considerate titluri asupra unor cantități *existente* de monedă și, în consecință, parte a masei monetare totale. Ele intră în formarea prețurilor, nu numai moneda propriu-zisă, așa cum se întâmplă într-un regim de 100% rezervă, în care fiecare titlu este „acoperit” cu monedă-marfă.

Termenul de „acoperire” este uneori derutant. Relația fundamentală din sistemul bancar este aceea dintre proprietate (moneda) și titlurile de proprietate (biletele de bancă). Biletele de bancă nu reprezintă decât dovada faptului că persoana X are în proprietate monedă, depusă într-o bancă. Termenul incorect de „acoperire” a generat tot felul de idei năstrușnice: emisiunea de monedă cu „acoperire” în pământ (John Law), ideea că „acoperirea” poate varia în funcție de diverși factori (precum capacitatea băncilor sau a statului de a rambursa aurul, de parcă acest act ar fi reprezentat o favoare făcută proprietarilor) etc. De ce ar trebui să fie rambursate în aur bancnotele? Pentru același motiv pentru care titlul de proprietate asupra unei mașini nu este „acoperit” cu nuci și nici nu se dă proprietarului unui asemenea titlu, dobândit în urma schimbului, în loc de mașină – o casă!

La fel, termenul de *convertibilitate* se aplică exclusiv relației dintre proprietate și titlul asupra ei, nu relației dintre două monede distincte. Nici o monedă nu este în mod propriu convertibilă în altă monedă; raportul de schimb dintre ele este o relație de piață, dependentă de preferințele proprietarilor la momentul efectuării schimbului. Convertibilitatea proprietate-titlu este întotdeauna *fixă*, cursul de schimb dintre două bunuri monetare este variabil, ca și preferințele.

Nici denumirea de „substitut monetar” nu ni se pare mai fericită.

¹⁴ Vezi J. G. Huelsmann, „The Moral Heritage of Fiat Inflation”.

¹⁵ Robert Mundell, laureatul Premiului Nobel, afirmă că după 1973 (era hârtiei monedă) s-a făcut mai multă inflație decât în perioada dintre anii 1000 și 1973 (era etalonului marfă).

fracționară de 10% și utilizarea titlurilor de monedă este general acceptată, expansiunea maximă va fi:

$$1000/(1000+x)=10/100,$$

unde x reprezintă expansiunea creditului, a monedei¹⁶ create din nimic. Suma maximă pe care banca o poate „produce” este de 9000 de grame de aur. Aceasta înseamnă: 1. că masa monetară totală a crescut de la 10.000 de grame la $1.000+(3.000+1.000)+5.000++9.000=19.000$ de grame; 2. că banca este acum falimentară, ea asumându-și, pe lângă riscul antreprenorial obișnuit asociat operațiunilor de credit, obligația de a rambursa la cerere 10.000 de grame de aur, deși nu poate rambursa decât 1000; 3. că dacă există și alte bănci în sistem, funcționând pe același principiu, riscul de „contagiune” în cazul unei crize este enorm.¹⁷

Inevitabilele panici, crize bancare și economice și contagiuni au generat imaginea incapacității unei ordini a proprietății private de a produce un sistem bancar decent.¹⁸ Soluția etatistă impusă gradual a constat în centralizarea și cartelizarea sistemului bancar și în eliminarea etalonului marfă. Expansiunea cantității de titluri asupra monedei era periodic descoperită (prin panici și contagiune) și inițiat un proces de lichidare a titlurilor fraudulos emise. *Variațiile mari ale masei monetare în regimul etalonului aur trebuie puse aproape exclusiv pe seama emisiunii de titluri fictive și a lichidării lor ulterioare, nu pe variațiile producției de aur.* Din cauza rezervei fracționare, băncile au fost practic scoase din sfera contractuală privată și dotate cu privilegiul de a nu-și îndeplini obligațiile asumate prin contract („suspendarea plăților în monedă metalică”). Salvarea băncilor a fost încredințată unei instituții – banca centrală – care avea sarcina de a supraveghea sistemul bancar și de a centraliza rezervele de monedă propriu-zisă pentru a interveni în scopul „scoaterii din dificultăți” a băncilor „too big to fail”, în ideea „prevenirii

¹⁶ De fapt a titlurilor de proprietate asupra monedei.

¹⁷ Dat fiind faptul că expansiunea este profitabilă și de teamă ca alte bănci, concurente, să nu le atragă clientela, fiecare bancă are interesul să exploreze limitele expansiunii „sigure” și să producă maximum de expansiune posibilă. În cadrul unei rezerve fracționare impuse (de o bancă centrală), acest proces „competitiv” duce la atingerea limitei maxime impuse a expansiunii.

¹⁸ Singura dispută serioasă asupra problemelor generate de rezerva fracționară a avut loc în Anglia în secolul al XIX-lea. Victoria Școlii monetare (Currency School) asupra inflaționiștilor din Școala bancară a fost de scurtă durată; legislația de inspirație „monetară” a fost discreditată de reapariția crizelor, rezultat al erorii în masă pe care au comis-o economiștii adepți ai monedei sănătoase: neînțelegerea faptului că depozitele la vedere reprezintă parte a masei monetare. Expansiunea ulterioară, cea care a generat criza, s-a mutat de pe emisiunea de bilete de bancă pe deschiderea de depozite la vedere.

contagiunii”. Expansiunea coordonată inițiată de banca centrală (prin monopolizarea și standardizarea biletelor de bancă, impunerea de rezerve fracționare obligatorii uniforme) și garanția scoaterii din dificultăți au agravat problemele. Mai liniștite în ceea ce privește panicile și contagiunea, băncile au trecut la expansiune masivă, facilitată și de ideologia inflaționistă a teoriei corespondenței, care nu își găsisse până atunci un instrument adecvat pentru a fi pusă în practică. Crizele au devenit ceva mai rare, dar tot mai grave și mai extinse. Controlul deplin asupra masei monetare a fost realizat în trei etape: pe lângă suspendarea periodică a plăților în monedă metalică, utilizarea aurului a fost restrânsă prin limitarea libertății de a face plăți în aur între cetățeni (aurul putea fi utilizat numai în tranzacții de valoare foarte mare), urmată de interzicerea totală a plăților în aur între persoane private și limitarea tranzacțiilor cu aur la băncile centrale și, în final, pasul decisiv, proclamarea biletelor de bancă drept monedă propriu-zisă și ruperea oricărei legături cu aurul. *Statul era acum nu numai în poziția de a reglementa moneda și băncile ci și în situația de a controla expansiunea creditului (producția de „substitute monetare”) și producția de monedă.* Acest vis de milenii al inflaționismului mondial s-a împlinit în 1973. Cum vom vedea în ultimul capitol, problemele generate de rezervele fracționare nu au putut fi soluționate prin controlul național deplin asupra regulilor și producției de substitute și monedă. „Progresia” intervenționistă încă nu și-a atins limita ultimă.

5. Speculația și cursul de schimb

Incertitudinea este inerentă lumii în care trăim. Nimeni nu cunoaște cu siguranță ce va fi. Însă cu toții încercăm să anticipăm cum va arăta viitorul pentru a exploata oportunitățile și a evita pierderile și evenimentele neplăcute prin acțiuni *prezente*.

Ideea de speculație este solidară cu ideea de incertitudine bine înțeleasă. În sens larg, totul în economie este speculație: oamenii încearcă să evite pierderile și să-și maximizeze bunăstarea și atunci când se decid să cumpere un anumit bun de producție, și atunci când hotărăsc să-și mărească deținerea de monedă, și atunci când decid să mărească stocurile de produse finite sau de factori de producție, și atunci când decid să renunțe la o monedă și să-și țină deținerea de monedă și economiile în alta, și atunci când

aleg să lucreze pentru firma x și nu pentru firma y etc. Cum nimeni nu știe ce se va întâmpla în viitor, *a specula* nu înseamnă altceva decât a alege acel curs al acțiunii care pare optim din perspectiva previziunilor proprii.

Acțiunea umană nu poate fi îndreptată - în mod logic - decât fie spre succes, spre îmbunătățirea vieții, spre evitarea situațiilor neplăcute, fie spre crearea de dezordine și haos, spre distrugerea propriei persoane și a semenilor.¹⁹ Dacă al doilea țel îi călăuzește pe oameni în acțiunile lor, nimeni nu-i poate opri.

Deși crearea deliberată de haos este în principiu posibilă, omenirea încă nu a atins în masă acel stadiu. Înțelegerea lumii în care trăim trebuie să pornească de la ideea că oamenii încearcă să își protejeze averea atunci când trec de la o monedă la alta, că încearcă să evite să sărăcească peste noapte. Este important de scos în evidență acest aspect pentru că prea mulți economiști privesc guvernul ca pe singurul factor creator de ordine și gardian al ordinii în domeniul monetar și în celelalte domenii, iar pe oameni îi socotesc factori destabilizatori, animale cu comportament de turmă, idioți care își distrug fără rost moneda prin “self-fulfilling profecies”.

Vom spune mai multe despre capacitatea guvernului de a crea haos sau ordine mai târziu, atunci când vom discuta efectele intervenției guvernului în fluxurile monetare internaționale; deocamdată ne ocupăm de o lume în care guvernul este absent din lumea monedei și a cursurilor de schimb. Vom discuta în continuare câteva cazuri în care participanții la o piață liberă abandonează sau susțin moneda/monedele pe care le utilizează.

1. abandonarea unei monede prin pierderea capacității de a îndeplini eficient rolul de monedă. Când puterea de cumpărare a unei monede devine extrem de fluctuantă prin descoperirea de noi rezerve, ușor de exploatat, sau când puterea de cumpărare crește enorm datorită creșterii cererii “industriale” și a imposibilității de a spori oferta, participanții la piață vor renunța să mai utilizeze bunurile respective în calitate de monedă și valoarea lor de piață nu va mai avea o componentă monetară. Istoric, primul caz este ilustrat de argint; zăcămintele mari descoperite în secolul al XIX-lea au făcut ca prețul argintului să scadă și să aibă fluctuații mari, determinând deținătorii de argint să se

¹⁹ Și a doua variantă poate fi analizată în termeni mijloc-scop: scopul este distrugerea, haosul, dezordinea. Pentru cine își propune să nu aibă succes, realizarea insuccesului reprezintă succesul! Omul nu poate ieși din categoriile acțiunii umane.

orienteze către moneda mai stabilă, aurul.²⁰ Al doilea caz este cel al platinei; din cauza valorii extrem de ridicate nu a mai fost posibil să fie utilizată ca monedă, fiind și greu divizibilă și cu prețuri în creștere.

2. Problemele cele mai dificile apar însă în legătură cu cererea de monedă și cu reacțiile generate de anticipările privind puterea viitoare de cumpărare a monedei. La acest punct ne vom rezuma la discutarea unui argument des invocat, acela al destabilizării cursului de schimb de către “cetățenii lipsiți de patriotism”. Dacă nu s-a întâmplat nimic cu masa monetară și cererea de monedă rămâne constantă, în anticiparea unei puteri de cumpărare nemodificate, atunci argumentul destabilizării prin “conspirația” unei mâini de speculatori nu rezistă.

Susținătorii acestui argument se concentrează pe evenimentele de pe piața valutară: cei cu rele intenții merg cu argint pe piața valutară și cumpără aur – cantitatea oferită de argint crește – prețul argintului scade (se vor plăti mai multe grame de argint pe un gram de aur). Iată că deși nu s-a modificat nimic în “fundamentalele” economiei, “moneda națională” a suferit o depreciere ca urmare a lipsei de patriotism.

Ceea ce uită să ne spună acești economiști este ce se întâmplă în alte părți ale economiei ca urmare a faptului că cererea de monedă rămâne nemodificată, dar și ca urmare a deprecierei cursului de schimb. Dacă cererea de monedă este constantă și cei care au decis să cumpere aur au nevoie să participe la tranzacții, să rămână în diviziunea muncii, ei vor avea nevoie de aceeași cantitate de monedă ca și mai înainte. Aceasta înseamnă că, pentru a veni pe piața valutară, *ei trebuie să-și reducă temporar achizițiile de bunuri și servicii*²¹ – reducerea achizițiilor va duce la scăderea prețurilor bunurilor respective – aceste bunuri pot fi “autohtone” sau “străine” – I. dacă sunt autohtone, scăderea prețurilor va determina firmele producătoare să se reorienteze spre export²² - *exportul va crește – oferta de valută va crește* – II. dacă sunt străine, scăderea prețurilor

²⁰ Intervenția guvernamentală a avut și ea un rol important în abandonarea argintului. Vezi M.N. Rothbard, *What Has Government Done to Our Money?*, p. 73. Această lucrare este cel mai important mic tratat de monedă.

²¹ Acordarea sau primirea de credit și alte tranzacții ce implică preferința de timp nu intra în discuție pentru că cererea de monedă este independentă de tranzacțiile intertemporale. Puterea de cumpărare a monedei și rata dobânzii sunt fenomene independente.

²² Procesul poate fi mai complicat: scăderea prețurilor acelor bunuri îi va determina pe unii producători sau consumatori “naționali” să-și crească achizițiile, însă tot prin reducerea cumpărării de alte bunuri, autohtone sau străine ș.a.m.d. Procesul descris în text este mai simplu. Procesul real constă într-o reasezare complexă a prețurilor și achizițiilor de bunuri și servicii, a importurilor și exporturilor.

va genera o *scădere a importurilor* prin reorientarea producătorilor externi către alte piețe – “*presiunea*” pe cererea de valută va scădea. La aceasta se adaugă III. creșterea inițială a cursului de schimb care va *stimula exporturile și va penaliza importurile, sporind oferta de valută și diminuând cererea*. Efectul combinat al celor trei reacții de pe piețele bunurilor nemonetare vor readuce cursul de schimb la nivelul anterior. Cei care au inițiat speculația pe piața valutară pierd (au cumpărat la un curs mai mare și dețin acum aur cu un curs mai mic).²³

3. Un alt argument la modă este cel al “anticipărilor care se auto-realizează”: puterea de cumpărare a unei monede și cursul ei de schimb se pot prăbuși sau reduce semnificativ fără vreo altă cauză decât panica irațională care a cuprins un mare număr de participanți la piață. Această criză este una gratuită, deloc necesară, nejustificată de nici o schimbare “reală”. Anticiparea crizei generează criza.

Reamintim că discuția din această secțiune continuă în termeni de piață liberă, adică de absență a guvernului din domeniul monedei și băncilor. Guvernul nu are controlul asupra masei monetare, nu își asumă obligații cu privire la rambursarea creditelor private, nu există datorie publică, raportul de schimb dintre monede se stabilește exclusiv pe baza cererii și ofertei etc. În aceste condiții, argumentul, deși des utilizat, este aproape inexistent în calitate de caz real, în practică. De fapt, răspunsul constă în trei afirmații legate: a. nu există motive puternice pentru a crede că așa ceva ar putea avea loc *pe o piață liberă*; b. chiar dacă ar avea loc, nu ar fi o problemă; c. amestecul guvernului nu reprezintă o soluție.

²³ Discuția din text este construită pe ideea că modificările de comportament economic ale persoanelor *nu au fost anticipate*. Dacă schimbările sunt anticipate, atunci secvența de acțiuni se modifică și ea. Există o diferență de intenție reflectată în acțiune între speculație și modificarea cererii de monedă: speculantul va vinde aurul pentru a se angaja în tranzacții, celălalt va rămâne “permanent” pe aur. Dacă acest lucru va fi anticipat și preferințele speculanților nu s-au schimbat, producătorii și comercianții nu vor modifica prețurile ci vor stoca bunurile nevândute (speculanților) sau vor amâna producția lor. Acest comportament diferit nu va anula deloc efectele asupra pieței valutare, asupra cererii și ofertei de valută. Creșterea cursului nu va determina creșterea exporturilor (producătorii vor aștepta reparația speculanților pe piață), însă importurile vor fi amânate în anticiparea reaprecierii argintului (iar producătorii externi vor stoca și ei bunurile, ca și cei din interior). Spre deosebire de secvența descrisă în text, în acest caz efectele asupra structurii producției vor fi total neglijabile, cursul de schimb va reveni rapid la vechiul nivel și singurii care vor pierde vor fi speculatorii pe aur care au anticipat eronat. Ei nu vor putea vinde aurul decât în pierdere.

Distincția din text este una posibilă teoretic. În practică este imposibil să decizi științific între speculație și cerere sporită de monedă. Nici măcar cei care se angajează în speculație nu sunt siguri că nu vor rămâne permanent pe aur. Anticiparea corectă a comportamentului este posibilă în practică, însă nici un “model” nu va fi capabil să demonstreze *cu certitudine* că lucrurile vor sta așa și nu altfel. În caz contrar, viitorul nu ar mai fi incert.

a. *pe o piață liberă*, participanții la piață nu au motive pentru a crea asemenea evenimente. Esența fenomenului descris mai sus constă în abandonarea unei monede sau diminuarea semnificativă a cererii pentru ea, acțiuni *generate de anticiparea unei prăbușiri viitoare a puterii de cumpărare a monedei respective*. Întrebarea relevantă este: de ce și-ar forma oamenii asemenea anticipări, fără nici o bază, “din nimic”, în ceea ce privește o monedă cu care nu au avut probleme timp îndelungat?²⁴ Deși anticipările sunt libere, credem că opinia contrară celei formulate în argument este mai întemeiată: oamenii au toate motivele să-și formeze anticipări optimiste cu privire la moneda respectivă, din mai multe motive (utilizarea îndelungată –perioada de timp pentru ca un bun să ajungă la statutul de “bani” este considerabilă – și fără “surprize” a monedei respective, lipsa de semnale negative credibile cu privire la viitorul ei, costurile mari ale abandonării monedei²⁵ etc.).

Deși oamenii pot distruge în principiu orice, credem că nu există alt argument pentru profețiile auto-validante decât că oamenii sunt fie niște prostovani fără pereche, fie iubesc haosul și dezordinea. Nerealismul acestor asumții este demonstrat și de inexistența în practică a unor crize în condițiile de piață liberă specificate.

b. Dacă naivitatea sau apetitul distructiv îi împing pe oameni să distrugă o monedă²⁶, nimeni nu-i poate împiedica să o facă și nu are dreptul să-i împiedice prin mijloace violente. Așa cum oamenii își pot distruge mobila din casă, tot așa pot abandona o monedă pe care tot ei au creat-o. Problema este însă mai complicată deoarece nimeni nu poate spune în momentul în care o persoană ia o decizie dacă ea va fi un eșec sau va fi încununată de succes.

c. Cum dezastrul nu poate fi evitat decât prin eliminarea naivității sau a apetitului distructiv, e limpede că nici un guvern nu poate face nimic. Ideea conform căreia

²⁴ Nu trebuie uitat că sunt excluse aici evenimentele menționate la punctul 1 (descoperirea de rezerve și creșterea cererii industriale). “Profețiile auto-validante” se concentrează exclusiv pe cererea de monedă și pe anticipări.

²⁵ Costurile nu se reduc la pierderile deținătorilor monedei abandonate. Și utilizatorii celeilalte monede pierd. Când două monede sunt preferate într-o societate, atunci oamenii preferă siguranța mai mare dată de două monede unei eficiențe mai mari pe care ar aduce-o *omogenitatea* monedei utilizate. Mai multe despre pachetul omogenitate-risc la Huelsmann, “Optimum Monetary Policy”.

²⁶ Ipoteza e că distrug doar o monedă și rămân în continuare cu una. Dacă distrug toate monedele, calculul economic devine imposibil, diviziunea națională și internațională a muncii se va prăbuși și cea mai mare parte a omenirii va pieri din lipsă de mijloace de subsistență. Abolirea monedei, pe care o invocă anumiți socialiști ca soluție la problemele actuale, ar echivala cu un genocid.

guvernul e un gardian al monedei e una falsă și paternalistă. Moneda este o creație a pieței. Amestecul guvernului în sfera monetară produce haos, nu ordine.²⁷

Caracterizarea abandonării unei monede ca un “eșec al pieței” este eronată și din alte motive. “Eșecul” este o opinie a guvernului, nu a deținătorilor de monedă. De ce ar fi opinia guvernului mai bună decât opinia proprietarilor de monedă? Argumentul acesta presupune că de fapt guvernul este proprietarul resurselor - dacă trebuie să ne raportăm la preferințele lui atunci când decidem dacă o acțiune este potrivită sau nepotrivită. Oamenii s-ar afla într-o sclavie virtuală dacă nu ar putea acționa liber decât dacă acțiunea respectivă este acceptată de guvern.

Mai mult, din faptul că există un “eșec al pieței” nu rezultă că guvernul e soluția pentru corectarea lui. Dacă un frigider este gol, nu rezulta automat că guvernul este capabil să-l umple. Trebuie construită o demonstrație convingătoare a capacității guvernului de a soluționa o problemă, nu doar afirmată capacitatea lui de a rezolva orice. Ori, ceea ce se poate demonstra este faptul că argumentul “profețiilor care se auto-împlinesc” este unul tras de păr dacă vorbim de o piață liberă (vezi punctul a) și că *situațiile reale de abandonare a unei monede și deprecierea cursului de schimb prin colapsul sau diminuarea semnificativă a cererii sunt generate exclusiv de amestecul guvernului și, în plus, că reacția pieței e una rațională, de protejare a resurselor proprii*. Un asemenea exemplu îl constituie deprecierea euro din momentul începerii convertirii monedelor naționale în moneda unică. În ciuda politicii relativ non-expansioniste a Băncii Centrale Europene, euro se deprecia puternic în raport cu dolarul. Imediat au apărut pseudo-explicațiile: legile economice nu mai funcționează dacă o monedă gestionată de o bancă centrală non-expansionistă (euro) se depreciază în raport cu o monedă gestionată de o bancă expansionistă (dolarul). Legile economice funcționau, însă ce nu funcționa erau teoriile eronate utilizate pentru a explica fenomenul. Fenomenele economice sunt fenomene complexe, multi-cauzale. Masa monetară este doar unul din determinanții puterii de cumpărare a unei monede și, prin urmare, a cursului de schimb. Aici BCE stătea mai bine, masa monetară în euro crescând în ritmuri inferioare celei în dolari. Însă ceea ce n-au luat în considerare economiștii mainstream era cererea de monedă. Aici lucrurile stăteau cu totul altfel: cererea de euro scăzuse îngrijorător și se înregistra o “fugă

²⁷ Vezi discuția anterioară privitoare la intervenția guvernamentală în domeniul monedei și băncilor.

spre dolari”. Care era explicația acestei “profeții auto-validante”? Faptul că guvernul intervenise în procesul de conversie și combinase conversia cu o uriașă operațiune de identificare a “banilor negri” din economie. Acest lucru a făcut ca fonduri enorme, din zona euro și din afara ei (deținerile mari de mărci din țările non-UE din centrul și răsăritul Europei), să se îndrepte spre dolar din dorința de a evita confiscarea. Echivalentul a aproximativ 65 de miliarde de euro din zona euro și 50 de miliarde din afara ei au venit pe piața valutară pentru a fi preschimbați în dolari. Aceste sume explică deprecierea euro în ciuda politicii mai prudente a BCE.²⁸

6. Balanță de plăți, curs de schimb, datorie externă, rezerve valutare și intervenție

Nu orice deficit sau excedent și, în general, nu orice tip de balanță este benefică pentru o comunitate. Intrările nete sau ieșirile nete de monedă care nu sunt produsul deciziilor voluntare ale proprietarilor introduc probleme suplimentare majore pentru deținătorii de resurse.

Intervenția guvernamentală în sfera relațiilor monetare internaționale are o serie de consecințe care trebuie examinate cu atenție. Nu vom face decât o prezentare sumară a unor aspecte mai importante din punctul de vedere al teoriei ciclului economic la nivel internațional sau legat de aspecte considerate a aparține “economiei deschise”. Guvernul utilizează și în acest domeniu instrumentele clasice de intervenție – reglementarea și intervenția prin resursele dobândite prin confiscare (impozitare, inflație și expansiune, îndatorare (inclusiv, la acest nivel, externă). Acțiunea sa se află, în condițiile modernității, sub constrângerile ciclului electoral și concurenței politice, care îi impun o agendă proprie, pe care am mai detaliat-o.²⁹

Intervenția este justificată ideologic printr-o serie de relații cauzale pe care le prezentăm sintetic în tabelul nr. 1.

²⁸ Pentru detalii suplimentare, vezi Hans Sennholz, “The Languishing Euro”, Mises Daily, 24 mai 2002. A venit acum rândul dolarului să aibă aceeași soartă: deși masa monetară în dolari a crescut mai încet decât masa monetară în euro, dolarul s-a depreciat pentru că cererea de dolari a scăzut, din două motive: a. performanța slabă continuă a dolarului în ultimii ani; și b. anticiparea unor noi conflicte în Orientul Mijlociu prin re alegerea unei administrații belicoase. Numai Banca Centrală a Chinei a vândut cantități enorme de dolari, luând decizia să treacă la un nou raport euro-dolar al rezervelor valutare (de la 1:3 la 1:1).

²⁹ Vezi secțiunea întâi din capitolul de față.

Vom discuta în continuare câteva fenomene mai importante din cele identificate.

a. Cauzele unei balanțe deficitare în intervenționism.

Orice guvern dorește să aibă la dispoziție cât mai multe resurse. Expansiunea monetară internă și îndatorarea în exterior îi facilitează realizarea acestui deziderat. Expansiunea monetară are ca efect creșterea masei monetare. Moneda suplimentară va genera creșterea prețurilor și deprecierea monedei naționale (creșterea cursului de schimb al monedei naționale, adică a cantității de monedă autohtonă care trebuie cedată pentru a dobândi o unitate din moneda străină). De fapt, în era monedei hârtie și a băncilor centrale independente deprecierea monedei autohtone se va produce în măsura în care rata inflației (creșterea masei monetare) în interior este superioară ratei expansiunii monetare în exterior. Nu trebuie neglijat nici comportamentul cererii de monedă pentru monedele de care vorbim. Rate de expansiune mai mari dar cu o cerere în creștere pot da o putere de cumpărare mai mare decât rate mai mici de expansiune și o cerere constantă sau în scădere.³⁰ Ceea ce este sigur e că băncile centrale puternic expansioniste își vor vedea moneda depreciindu-se mai rapid sau mai lent în raport cu cea a băncilor centrale mai puțin expansioniste.

Tabelul nr. 1. Probleme fundamentale în relațiile internaționale și explicațiile lor

<i>Cauze</i>	<i>Efecte (Probleme)</i>
<i>Libertatea persoanelor și agenților economici privați de a se angaja în schimburi internaționale (import, export de bunuri și servicii, libera circulație a capitalului și forței de muncă, speculație)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Deficite în balanța comercială (de plăți) • Deprecierea/prăbușirea/aprecierea cursului de schimb • Fragilizarea/prăbușirea sistemului bancar • Diminuarea rezervelor internaționale • Inflație internă (prin curs) • Creșterea datoriei externe • Crize fiscale • Crize economice (diminuarea cererii interne, „efectul bilanțier”) • Deflație internă (prin ieșire de monedă) • Șomaj • Inflație internă (prin intrare de monedă) • Excedente în balanța de plăți (intrare de monedă) • Inegalitate, sărăcie, exploatare

³⁰ Evoluția cursului de schimb euro/dolar pe care am descris-o este sugestivă pentru a ilustra cele spuse în text. Vezi pagina anterioară.

Acesta reprezintă însă un aspect mai puțin plăcut pentru băncile centrale și guvernele din aceste țări. Ele au la dispoziție două mijloace pentru a rezolva problema: reîntoarcerea la o politică monetară mai sănătoasă sau continuarea intervenției pentru a ascunde efectele neplăcute. Cea de a doua soluție s-a dovedit a fi pe placul mai multor guverne, cu atât mai mult cu cât sporea sfera de intervenție a statului în economie.

În măsura în care cursul de schimb este controlat și este impus un curs de schimb care supraapreciază moneda națională, în încercarea de a ascunde deprecierea ca urmare a expansiunii monetare, rezultatul inevitabil este un sold negativ al balanței comerciale (sau un sold mai puțin excedentar decât anterior), în funcție de dimensiunile discrepanței dintre cursul de piață și cursul impus. Cursul supraevaluat face mai rentabil importul și mai puțin rentabil exportul, stimulând astfel importul (ieșirea monedei artificial subapreciate) și penalizând exportul și oferta de valută. Iată o primă cauză intervenționistă a unei balanțe deficitare: expansiunea monetară însoțită de controlul cursului de schimb sau, mai scurt, supraaprecierea monedei naționale în raport cu cea străină. Este un exemplu clasic de activare a legii lui Gresham sau de efect al unui preț maxim (sub prețul de piață).³¹

Cu cât discrepanța dintre cursul impus și cursul de piață este mai mare, economia mai dependentă de comerțul internațional și aplicarea măsurii respective mai strictă, cu atât consecințele sunt mai grave. Multe economii fără resurse substanțiale în interior au ajuns să fie controlate de stat ca urmare a acestor măsuri. Raționalizarea valutei a fost urmată de împărțirea ei pe criterii de obediență politică și de maximizare a influenței guvernamentale. Orice posibilitate de acțiune antreprenorială independentă este anihilată.³² Iar imposibilitatea alocării raționale a resurselor de către birocratie transformă economia într-un haos.

Datoria externă crează deficit în balanță așa cum crează orice credit contractat, prin diminuarea exporturilor sau creșterea importurilor de bunuri de consum sau factori de producție.³³

³¹ Că, în condițiile unei cereri de monedă constantă, cetățenii lipsiți de patriotism nu pot determina apariția unui sold negativ al balanței de plăți rezultă din demonstrația de la punctul 5 din acest capitol. Dacă cererea de monedă este în scădere, deficitul este voluntar și nu pune nici o problemă.

³² Este cazul Germaniei în anii '30 ai secolului trecut.

³³ În măsura în care intră în economie într-un fel sau altul, nu dacă este direcționat către "rostogolirea datoriei" sau creșterea rezervei de valută.

Sunt câteva diferențe esențiale între împrumuturile sau investițiile private și cele inter-guvernamentale sau în care receptorul este un guvern. În primul rând, aceste credite sau transferuri generează un deficit care nu este rezultatul deciziilor voluntare ale proprietarilor de resurse ci al deciziilor guvernamentale. Proprietarii privați, în schimb, vor suporta povara *rambursării* împrumutului. Dimensiunea relativă a sectorului privat și a celui birocratic se modifică în urma acestor transferuri, mai multe resurse intrând în sfera guvernamentală și sporind rolul statului în economie, adică exact sfera imposibilității calculului și a stimulentei adverse producției. Orientarea pe termen scurt impusă de ciclul electoral specific democrației face ca împrumuturile să fie contractate cu entuziasm și pe termene tot mai scurte, rambursarea lor putând cădea, cu șanse mari, în sarcina guvernului următor și încadrat cu ușurință la “greaua moștenire”. Implicarea sectorului financiar privat extern, cu garanții publice externe, în operațiunile de creditare cu receptor guvernamental duce consecințele negative la niveluri dramatice. Sume imense vor fi pompate în birocrății obscure, fără nici un fel de griji pentru creditorii externi, “asigurați” de către propriile guverne sau de către organisme internaționale finanțate de aceste guverne, povara rambursării acestor credite urmând a cădea pe umerii contribuabililor interni și externi. Este o uriașă operație de concentrare a beneficiilor și difuzare a costurilor, cu consecințe tragice mai ales pentru contribuabilii din țările receptoare mai sărace, condamnați la despotism perpetuu, finanțat cu larghețe din exterior.³⁴

În măsura în care deficitele din balanță au asemenea cauze (supraaprecierea monedei autohtone sau împrumuturile externe), eliminarea lor este benefică, însă prin mergerea la cauze și eliminarea lor, nu prin atacuri suplimentare împotriva întreprinderii private și a ordinii proprietății private, de tipul barierelor vamale sau stimulării exporturilor.

Balanțele comerciale deficitare intervenționiste sunt fenomene negative bineînțeles nu pentru că “iese moneda din țară” sau pentru că “diminuează cererea internă agregată” ci pentru că factorii care stau la baza lor acționează în sensul extinderii sferei alocării birocratice (afectată de imposibilitatea calculului) și slăbesc stimulentele pentru

³⁴ Detalierea acestui mecanism în capitolul 5.

coordonare și mecanismele de selecție a întreprinzătorilor. Ca să nu mai facem din nou referire la încălcarea dreptului de proprietate ce urmează acestor intervenții.

b. Sterilizare, inflație și fragilizarea sistemului bancar.

Discuțiile referitoare la sterilizare au ca punct de plecare lipsa de discernământ a mainstreamului în discutarea problemelor legate de balanțe, inflație și sistemul bancar. Principala confuzie provine din amalgamarea inflației (creșterea cantității de titluri fictive sau a monedei de hârtie într-un sistem de bancă centrală) cu creșterea prețurilor (inflația din mainstream). De asemenea, eroarea de sorginte monetaristă, care face din stabilitatea prețurilor un idol de care ar depinde buna funcționare a economiei, este și ea responsabilă de o parte din erorile teoriei sterilizării.

Esența sterilizării formulată pe scurt este căutarea cauzelor unor fenomene negative acolo unde ele nu se află. Mai concret, teoria sterilizării afirmă că fluxurile de capital extern stau la baza inflației interne, a fragilizării sistemului bancar și a “dezechilibrelor” din balanța de plăți. Pentru a menține “ținta de inflație” a băncii centrale, soliditatea sistemului bancar și echilibrul balanței (și, probabil, și alte agregate) este nevoie de eliminarea surplusului de lichiditate din sistem. Să examinăm pe rând cele trei afirmații.

Prețurile sunt fenomene complexe, variația lor având la bază o multitudine de cauze. Problemele ce țin propriu-zis de teoria inflației sunt evidențiate prin studierea consecințelor produse de creșterea cantității de titluri fictive asupra monedei și de creșterea cantității de hârtie monedă, în special într-un sistem bancar cu rezerve fracționare, asupra sistemului economic. Aceste probleme nu sunt câtuși de puțin rezolvate prin menținerea stabilității prețurilor. Prețurile nu trebuie să fie nici stabile nici instabile ci *libere*. Stabilitatea prețurilor a evoluat până s-a transformat într-un fetiș care amenință să distrugă funcționarea ordinii pieței. Cele mai nocive acțiuni guvernamentale, care dislocă pur și simplu structura schimburilor, producției etc. și anume controalele asupra prețurilor sunt impuse tocmai pentru a menține stabilitatea prețurilor, periclitată de lăcomia întreprinzătorilor. Cei ce susțin stabilitatea prețurilor ar trebui să se hotărască dacă prețurile trebuie să fie libere sau stabile.

Este limpede că într-o societate care a făcut reforme, care asigură o minimă siguranță investitorilor, vor veni capitaluri din exterior. Aceste capitaluri private, care se integrează într-o economie privată, generează o structură mai capitalistică a producției, o diviziune mai extinsă a muncii și o productivitate superioară a efortului uman. Într-un cuvânt ele sporesc bunăstarea. Așa cum am mai spus, expansiunea structurii producției se face prin angrenarea unei cantități suplimentare de factori de producție, adică prin creșterea importurilor sau prin scăderea exporturilor. Intrarea capitalurilor în respectiva comunitate presupune creșterea masei monetare și, în consecință, prețuri fie absolut mai mari, fie mai mari decât cele care ar fi prevalat în absența acestor capitaluri. Pentru mainstream acest lucru înseamnă inflație și înseamnă depășirea țintelor la agregatele monetare pe care o bancă centrală le “monitorizează”. Concluzia este logică: surplusul de lichiditate trebuie eliminat, el fiind cauza acestor evoluții nedorite.

Problema majoră a acestei intervenții este că ea elimină posibilitatea creșterii acumulării de capital în economie. Factorii de producție suplimentari nu pot fi atrași sau reținuți decât prin plățirea unor prețuri mai mari. Acesta este modul în care funcționează piața. Din cauza confuziei dintre titluri fictive și moneda propriu zisă, banca centrală devine primul inamic al acumulării de capital și al creșterii nivelului de trai într-o comunitate, sabotând mecanismul de expansiune a structurii producției. Rar s-a văzut o bancă centrală care să distingă între prețuri libere și prețuri afectate artificial de valurile de titluri fictive și care să și acționeze în consecință. Ar însemna să acționeze împotriva ființei sale proprii, bazate chiar pe absența distincției dintre acțiunea voluntară și constrângere sau fraudă. Fluxurile de capital private sunt însă imediat identificate ca fiind cauza inflației și “sterilizate”, de parcă ar fi microbi.

Despre soliditatea sistemului bancar trebuie spus că nu fluxurile de capital extern îl șubrecesc ci “suprastructura” de titluri fictive creată pe moneda intrată din exterior. Dacă sistemul bancar ar funcționa pe 100% rezervă obligatorie pe depozitele la vedere și pe un raport de 1:1 între creditele primite și cele acordate, transferul de capital dinspre A spre B ar determina doar o scădere cu x a masei monetare în A și o creștere cu exact aceeași cantitate a masei monetare în B. În condițiile rezervei fracționare se întâmplă însă minuni: masa monetară în A nu scade iar creșterea din B este uneori multiplu de x în loc de x . În aceste condiții, nu fluxul de capital extern trebuie sterilizat pentru a nu periclita

sistemul bancar prin retrageri masive de monedă ci chiar rezerva fracționară trebuie sterilizată pentru a nu mai crea titluri fictive care pun băncile în *imposibilitatea* de a-și onora obligațiile asumate.

Despre faptul că fluxurile de capital extern creează “dezechilibre” în balanță am spus deja destule. Adăugăm doar că acele “dezechilibre” apar doar în ochii autorităților și ele nu înseamnă altceva decât că lumea arată altfel decât și-ar dori ele.

Sterilizarea este o luptă împotriva naturalului, deși sunt destule lucruri nenaturale care ar merita efortul de fi eliminate. Iată cum arată naturalul. Dacă Krugman contractează un credit de la Obstfeld în valoare de 1.000 de dolari, nici un om normal nu ar nega următoarele: Obstfeld are cu 1.000 mai puțin, Krugman cu 1.000 mai mult, Krugman va achiziționa bunurile și serviciile pe care le dorește (în termeni tehnici “va avea o balanță comercială deficitară”) sau va plasa mai departe banii, dându-i cu credit (însă creditul nu poate depăși 1.000 de dolari), prețurile bunurilor pe care le va cumpăra Krugman vor fi mai mari decât în absența achizițiilor lui, prețurile bunurilor achiziționate de Obstfeld vor avea o tendință de scădere. Ei bine, teoreticienii sterilizării au obiecții: prin rezerva fracționară Obstfeld va trebui să aibă în continuare 1.000 deși acordă cu credit 1.000, altfel producătorii care depind de cererea lui vor intra în criză, provocată de “deflație”; este inadmisibil ca Paul să aibă o balanță comercială deficitară, “nefavorabilă”, astfel încât îi vor steriliza mia de dolari; sau, dacă acordă cu credit banii, îi vor facilita, prin miracolul rezervei fracționare, plasarea în “sistemul economiei naționale” a unei sume mai mari de 1.000 de dolari. Ne oprim aici. Lucrurile devin teribil de complicate. Și când te gândești că era vorba doar de un credit de 1.000 de dolari, cu care omul voia să-și înlesnească puțin viața.³⁵

c. Rezerva valutară

Discuția din această secțiune se referă la deținerile de monedă străină ale băncii centrale sau autorității monetare dintr-o țară. Întrebarea fundamentală care se pune este: de ce există o rezervă valutară? Întrebarea nu este deloc simplistă. La urma urmelor, atunci când s-a hotărât înființarea băncilor centrale întreaga discuție s-a purtat pe

³⁵ Samuelson recunoaște cu candoare că “*Sterilization* refers to actions by a central bank that insulate the domestic money supply from international reserve flows.” (Samuelson și Nordhaus, *Economics*, p. 534).

marginea necesității scoaterii din dificultăți a băncilor la dobânzi penalizatoare. Tentația pentru guverne a fost prea mare; imediat după înființare, băncile centrale au trecut la expansiunea activă a cantității de titluri fictive din economie, fără nici o legătură cu dificultățile băncilor dar cu mare legătură cu capacitatea guvernului de a procura resurse suplimentare. Nici piața valutară nu a fost trecută cu vederea. Mai mult, băncile se confruntă cu cereri de retragere nu numai din interior ci și din exterior. Pentru a apăra onoarea guvernului pe piața valutară, puternic și periodic afectată de deprecierea cursului monedei autohtone, și pentru a “susține” sistemul bancar pe rezerve fracționare în fața retragerilor externe, băncile centrale aveau nevoie de resurse pentru a acționa. Astfel s-a constituit rezerva valutară.

Trebuie făcută distincția între rezerva valutară a autorității monetare și deținerile de valută ale persoanelor private. De asemenea, scopurile pe care le servește rezerva sunt cele enumerate mai sus. Este o idee total eronată aceea de a crede că comerțul internațional este condiționat de rezerva valutară a băncii centrale sau că scopul pentru care există rezervele este acela de a avea grijă de sectorul privat în tranzacțiile internaționale sau altă idee asemănătoare. Persoanele private pot face rost de câtă valută doresc pentru a intra în tranzacțiile internaționale sau a deține valuta ca monedă de rezervă dacă acceptă să plătească prețul de piață de la momentul respectiv pentru a o dobândi.

În ceea ce privește cursul de schimb, rezerva valutară este un instrument de luptă împotriva cursului de piață. Atunci când vorbim de curs de piață nu trebuie înțeles că piața este cea care îl produce în mod exclusiv. *Circumstanțele* în care se formează cursul de schimb sunt adesea puternic influențate de intervențiile guvernului și ale băncii centrale. Spre exemplu, deprecierea puternică a cursului de schimb al unei monede este determinat în cvasi-totalitatea cazurilor de expansiunea cantității de titluri fictive de către sistemul bancar prin mecanismul rezervei fracționare. Sigur că teoretic deprecierea cursului poate avea mai multe cauze, printre care descoperirea de monedă suplimentară în cantități mari sau scăderea puternică a cererii pentru moneda respectivă. Deși posibile teoretic, aceste cazuri sunt ciudățenii în practică. Iar unul din cazurile de scădere puternică a cererii pentru o monedă, cel al euro, de care am vorbit, se explică tot printr-o intervenție guvernamentală, anume combinarea convertirii monedelor naționale în

moneda europeană cu cruciada împotriva spălării banilor. Chiar și așa, autoritatea monetară nu are ce căuta în evaluările pe care deținătorii de resurse le plasează asupra monedelor cu care lucrează. Concluzia este limpede: cine nu dorește depreciere trebuie fie să se mențină pe linia monedei de piață fie să adopte o politică monetară mai puțin expansionistă sau la fel de expansionistă ca a partenerilor.

Intervenția pe piața valutară pentru “redresarea” cursului de schimb este greu de explicat. Nu teoretic ci în termeni umani. Ceea ce face autoritatea monetară, în termeni concreți, este să retragă de pe piață titluri fictive sau monedă hârtie, ambele emise anterior de însuși sistemul bancar pe etalon hârtie și rezervă fracționară, și care au provocat deprecierea monedei autohtone, prin vânzarea de valută. Descrierea acestei operațiuni drept “pegging” este absurdă: autoritatea monetară nu face decât să retragă de pe piață hârtiile pe care tot ea și sistemul patronat de ea le-au emis anterior. La propriu, pegging-ul ar însemna combaterea unei evoluții exterioare autorității monetare, nu îndreptarea lucrurilor după ce același actor le-a “destabilizat”. Mai adăugăm doar că, atunci când banca centrală dorește menținerea pe termen lung a unui curs supraapreciat al monedei naționale, chiar sumele aruncate de ea în mod constant pe piața valutară pentru a “apăra” acea paritate fac posibil deficitul din balanță.

La cea de a doua problemă, cea a menținerii de rezerve pentru a scoate băncile din dificultăți atunci când se confruntă cu retrageri de valută, nu facem decât să repetăm că adevărata soluție o constituie renunțarea la rădăcina răului și anume rezerva fracționară. Altfel autoritățile monetare vor fi confruntate periodic cu crize valutare, atunci când deponenții vor dori să retragă sume mari din conturi. Cele două măsuri favorite de intervenție –sterilizarea (combinată cu creșterea fantastică a rezervelor) și prevenirea intrării capitalurilor – au ambele efecte dezastruoase asupra acumulării de capital și prosperității.

Posibilitatea pe care o oferă existența rezervei de a interveni pe piața valutară și pentru scoaterea din dificultăți a băncilor confruntate cu retrageri de valută nu este gratuită. Oricine menține o deținere de monedă peste cea necesară participării la diviziunea muncii suferă pierderi. În cazul rezervei băncii centrale, resurse importante sunt retrase din sfera privată și puse în slujba scopurilor guvernului. Costurile sunt suportate de proprietarii de resurse. Cu cât rezerva este mai mare, cu atât costurile sunt

mai mari. Este eronată ideea conform căreia mărimea rezervei denotă forță economică. Ea denotă mai degrabă puncte slabe ale sistemului economic, temerea guvernului că ele vor fi descoperite și, nu în ultimul rând, o uriașă cantitate de resurse deviate dinspre sfera privată spre cea birocratică.

d. Taxele vamale și deficitul comercial

Soluția favorită a guvernelor pentru a „lupta” împotriva deficitelor externe este impunerea de taxe vamale sau de bariere comerciale în general. Sunt aceste bariere o posibilitate de eliminare a deficitului comercial extern?

Revenim la concluziile analizelor balanțelor de plăți: dacă deficitul este produsul deciziilor voluntare ale deținătorilor de resurse, atunci ei doresc deficitul și nu este absolut nici o problemă, fiind singurii responsabili de consecințe. Nimeni nu trebuie să-i scoată din dificultăți (prin resurse confiscate, dobândite în afara cadrului schimburilor voluntare) iar soliditatea sistemului financiar-bancar nu are de suferit. Problemele apar atunci când deficitul este produsul deciziilor autorităților. Însă, în loc să meargă la cauze și să le elimine –eliminând împrumuturile publice și pe cele garantate public precum și supraaprecierea monedei naționale prin mijloace administrative -, guvernul apelează la extinderea intervenției, prin creșterea taxelor vamale. Raționamentul este simplu: deficitul comercial este rezultatul discrepantei dintre importuri și exporturi; această discrepantă poate fi eliminată sau diminuată prin diminuarea importurilor, prin impunerea de taxe vamale mai mari.

Acest raționament nu ține seama de multe lucruri. Dacă cererea de monedă este constantă³⁶, taxele vamale mai mari (sau interdicțiile la import) la anumite produse cu pondere mare în importuri nu vor duce la echilibrarea balanței. Ele vor afecta profitabilitatea anumitor importuri și vor determina o scădere a cantității oferite, însă lucrurile se opresc aici, cu exporturile neafectate, doar în manuale. *Moneda suplimentară este în continuare în posesia proprietarilor, care doresc să o cheltuiască.* Indiferent dacă moneda aceasta va fi cheltuită pe alte importuri sau pe bunuri autohtone, rezultatul pentru deficitul general va fi același: importuri la niveluri comparabile sau exporturi diminuate.

³⁶ Dacă este în scădere, lucrurile stau și mai rău.

Chiar dacă nu rezolvă problema deficitului, așa cum este și normal, cauzele lui aflându-se în altă parte, taxele vamale mai mari creează în schimb probleme suplimentare: distrug diviziunea internațională a muncii, reducând productivitatea efortului uman. Alocarea antreprenorială ocupă acum un loc mai puțin important în timp ce alocarea birocratică devine mai proeminentă. Extinderea intervenției duce la extinderea problemelor.

7. Intervenționismul monetar: procesul inflației simple

Începem examinarea efectelor intervenționismului asupra sistemului monetar și bancar prin examinarea efectelor inflației.

Prin *inflație* înțelegem a) emiterea unei cantități de substitute monetare peste cantitatea de monedă propriu-zisă atunci când vorbim de un **etalon marfă** sau b) emiterea de cantități suplimentare de i) monedă-hârtie de către banca centrală sau ii) substitute monetare peste cantitatea de monedă-hârtie avută în rezerve pentru acoperirea obligațiilor (toate depozitele la vedere plus depozitele ce vor fi retrase dintre cele la termen) atunci când vorbim de **moneda discreționară** (cazul istoric cel mai relevant: moneda de hârtie de după 1973).

Nu trebuie confundată inflația așa cum am definit-o aici cu inflația așa cum este utilizat astăzi termenul de către nespecialiști sau de către economiștii mainstream. Inflația din definiția noastră vizează variațiile masei monetare ca urmare a intervențiilor guvernamentale. Ea nu are de-a face nici cu variația masei monetare pe o piață liberă și nici cu efectele la nivelul prețurilor. Relația dintre inflație ca fenomen intervenționist și evoluția prețurilor este una extrem de complexă, după cum se va vedea mai departe.

În funcție de poziționarea față de piețele intermediare de economisire și în special față de piața creditului bancar, inflația poate fi *inflație simplă* (când nu atinge această piață sub formă de credite suplimentare) sau *expansiunea creditului* (când inflația se propagă prin piața creditului bancar).

La acest stadiu al analizei ne interesează doar procesul inflației simple, nu expansiunea creditului. Însă multe din consecințele acestui proces sunt valabile și pentru expansiunea creditului.

Procurarea de resurse prin procesul inflației este o atracție irezistibilă pentru guverne, sectorul bancar și clientela politică. Controlul deplin al masei monetare, realizat în secolul XX, a extins guvernul la niveluri record (mai ales prin creșterea statului asistențial), dar și sistemul bancar. De aceea, inflația nu este niciodată o injecție unică ci întotdeauna un proces întins în timp. Examinarea efectelor injecției unice este importantă teoretic, însă inflația propriu-zisă este reprezentată de injecții repetate și acestea fac obiectul analizei noastre acum.

Înțelegerea efectelor procesului inflaționist pleacă de la înțelegerea datului natural al intrării monedei în sistem printr-un punct anume și transmiterea graduală în întregul sistem economic prin intrarea în deținerile de monedă ale participanților la procesul de piață. O primă consecință a acestui fapt este că moneda nu poate fi niciodată neutră; moneda este un bun și variațiile cantității de monedă modifică realitățile din structura producției și din economie în general. A doua consecință importantă a celui dat natural este că analiza inflației nu se poate face în afara luării în calcul a extinderii în timp și graduale a procesului (pe termen scurt și pe termen lung), a deciziilor privind deținerile de monedă și mai ales a *anticipărilor* participanților la piață. Rolul cheie al anticipărilor în deciziile personale ale agenților din sistemul pieței face ca orice analiză care le neglijează sau le tratează superficial să fie puternic viciată în capacitatea ei explicativă. Joncțiunea anticipărilor privind evoluția prețurilor cu teoria inflației și cu teoria ciclului este esențială pentru înțelegerea aprofundată și corectă a acestor fenomene.

La începutul procesului inflaționist, datorită obișnuinței populației cu o relativă stabilitate a prețurilor, anticipările oamenilor sunt rigide; aceștia tind să ia creșterile de prețuri generate de creșterea masei monetare ca *temporare* și să aștepte revenirea prețurilor la vechile niveluri sau la niveluri comparabile. Aceste anticipări fac să crească deținerile de monedă, ceea ce compensează într-o anumită măsură expansiunea masei monetare și temperează creșterea prețurilor. Cererea sporită de monedă face ca inițiatorii inflației să câștige *mai mult*, putând cumpăra mai multe bunuri și servicii datorită abținerii de la cumpărare a deținătorilor non-frauduloși de monedă, pe fondul unor efecte minore asupra prețurilor.

Încetul cu încetul, oamenii încep să vadă că prețurile nu mai dau înapoi și își adaptează anticipările în consecință. Cererea de monedă devine constantă *în termeni*

reali, oamenii învață să trăiască cu inflația. Creșterea suplimentară de masă monetară merge proporțional în prețuri.

Dacă creșterea în rate mari a masei monetare continuă, anticipările adaptive fac ca oamenii să înceapă să își protejeze tot mai mult avuția de procesul de confiscare. Cererea de monedă în termeni reali scade, ceea ce face ca prețurile să crească mai mult decât proporțional în raport cu creșterea masei monetare. Încercarea guvernului și a clientelei de a menține același nivel al achizițiilor de bunuri și servicii face necesară creșterea în rate tot mai mari a masei monetare, superioară sau la același nivel cu diminuarea cererii de monedă sau cu creșterea prețurilor.

Continuarea în ritm accelerat a inflației face moneda nepotrivită pentru calculul economic. Acest lucru, împreună cu generalizarea percepției că moneda s-a transformat într-un instrument de confiscare de resurse, face ca moneda să fie abandonată în favoarea alteia, mai potrivite pentru acest rol. „Fuga către valori reale” și utilizarea altor monede reprezintă răspunsul ultim al proprietarilor în fața confiscării inflaționiste de resurse.

Transmiterea graduală a monedei în sistem face ca inițiatorii inflației să câștige cel mai mult (ei au mai mulți bani, iar prețurile sunt la vechile niveluri, corespunzătoare unei mase monetare mai mici), iar cei cu venituri fixe și cei care intră ultimii în posesia monedei să piardă cel mai mult. Cei aflați la „mijlocul” temporal al redistribuirii pot pierde sau câștiga, în funcție de redirectionarea fluxurilor de cheltuieli ca urmare a modificării avuției și cererii.

Acest efect de redistribuire a resurselor are consecințe importante și pentru structura producției și pentru teoria ciclului. În funcție de noua configurație a proprietății, vom avea o nouă configurație a preferinței sociale de timp și o nouă structură a ratelor dobânzii. Cât de importante sunt aceste consecințe depinde de dimensiunile inflației și de dimensiunile redistribuirii. În orice caz, vom avea în mod *permanent*, mai mult sau mai puțin, o diferență între vechiul nivel al economisirii și actualul nivel; cu alte cuvinte, vom avea fie *economisire forțată*, fie *consum forțat permanent*.

Esența procesului inflaționist stă în redistribuire, modificarea prețurilor relative, modificarea preferinței sociale de timp, afectarea calculului prin slăbirea monedei etc. Concentrarea pe modificarea nivelului general al prețurilor, adică pe modificările unui indice arbitrar, e de puțin folos pentru înțelegerea efectelor inflației. Dacă „inflația”,

adică creșterea aceluși indice, ar fi de 10% iar prețurile relative ar rămâne nemodificate, atunci inflația nu ar fi atât de dăunătoare. Numai că inflația nu poate lăsa nemodificate prețurile relative, pentru că procesul inflaționist este unul gradual, desfășurat în timp, cu modificarea configurației proprietății.

Am spus că relația dintre inflația intervenționistă și inflația așa cum e văzută ea în mainstream este una complexă. Creșterea cantității de substitute frauduloase sau de monedă-hârtie este compatibilă cu creșterea, scăderea sau rămânerea la niveluri asemănătoare a „nivelului general al prețurilor”. Acest lucru se întâmplă deoarece prețurile sunt fenomene complexe. Am văzut că inflația poate fi însoțită de modificarea în diferite direcții a cererii de monedă. Adăugăm acum că nici evoluția, voluntară sau forțată, a preferinței de timp și economisirii nu rămâne fără repercusiuni pentru evoluția prețurilor.

A. Inflație, eroare și ciclu

Tipurile menționate de intervenție în economie – impozitarea, reglementarea, inflația – la care trebuie adăugată datoria publică, produc efecte în mod separat, *însă simultan*. Este limpede că putem avea inflație, chiar de dimensiuni astronomice, însoțită de creșteri masive de prețuri (inflație în terminologia mainstream) fără să avem evoluții ciclice, formarea unor clustere de erori recurente. Vom vedea că același lucru este valabil și pentru șomaj, rezultat al altei trăsături a intervenționismului, reglementarea pieței muncii.

Inflația are efecte redistributive certe, indiferent de faptul că este sau nu anticipată. Efectul redistributiv încetează numai odată cu prăbușirea sistemului monetar, cu abandonarea monedei. Însă este de remarcat că efectul redistributiv al inflației merge în general în sensul realocării de resurse dinspre sfera antreprenorială privată, voluntară, către stat și clientela statului. În măsura în care resursele sunt încadrate în sfera birocratică, ele intră în insulele de haos calculațional specifice alocării birocratice. Dacă ajung la întreprinzătorii favorizați de stat, atunci posibilitatea calculului rămâne, însă stimulentele pentru coordonare, cum am arătat la discuția generală asupra intervenționismului, sunt slăbite. Concentrarea de resurse semnificative în mâna unei clase antreprenoriale al cărei succes a fost clădit pe favorurile birocrăției, lipsite de

capacitate anticipativă și spirit de inovare și afaceri, constituie un semnal de alarmă pentru societatea respectivă. Atunci când se vor ivi situații dificile sau crize importante, această clasă inerțială va fi incapabilă să facă ceva cu sens economic pentru a rezolva situația, sau, mai mult, va susține creșterea intervenției statului pentru a-și menține pozițiile dobândite.³⁷

8. Intervenționismul monetar: sistemul bancar și expansiunea anticipată a creditului

Expansiunea monetară prin expandarea cantității de credit din economie, prin utilizarea mecanismului rezervelor fracționare, are consecințe importante. Cum expansiunea creditului este tot o formă de inflație, efectele menționate la punctul anterior (transmitere graduală, redistribuire, modificarea preferinței de timp, consum sau economisire forțată etc.) se mențin.

Instituția rezervei fracționare este *construită* pe acceptarea la nivel comportamental, repetitiv, a legitimității emiterii de titluri de proprietate fictive asupra monedei. Cum moneda este un bun rar, participanții la piață operează cu o iluzie: aceea că moneda propriu-zisă și titluri reale de proprietate asupra ei sunt la fel de bune ca și titlurile fictive și moneda discreționară. Acceptarea ideologică a rezervei fracționare va genera erori, în sensul confuziei dintre titluri fictive și titluri reale. *Emiterea de titluri fictive va face sistemul bancar vulnerabil în fața panicilor și crizelor, tocmai pentru faptul că echivalența dintre fictiv și real reprezintă o iluzie, o eroare.* Acceptarea ideologică a rezervei fracționare garantează perpetuarea acestei erori, lăsând intactă cauza erorii.

Este esențial însă să înțelegem că, într-o economie extinsă, ce utilizează în mod universal moneda, sistemul rezervei fracționare are potențialul de a genera o dublă eroare. Așa cum am văzut, procesul de economisire-investire este mediat tot de monedă, iar canalele indirecte de plasare a economisirii în structura producției utilizează exclusiv moneda. Astfel, pe lângă posibilitatea confuziei dintre titluri reale și titluri fictive, rezerva

³⁷ Ca ilustrare istorică, vezi economiile sud-est asiatice după criza de la sfârșitul anilor '90. (Huelsmann, „Euro: une interpretation rothbardienne de l’histoire monétaire recente”).

fracționară creează o a doua posibilitate: aceea dintre economisirea reală și economisirea fictivă, dintre *resurse reale și resurse fictive*. Această posibilitate nu se activează dacă expansiunea creditului este *anticipată*, dacă întreprinzătorii înțeleg că se află în fața *unei cantități mai mari de monedă*³⁸ nu în fața unui supliment de resurse reale rare (economisire). Confuzia *monetară* (monedă fictivă-monedă reală) nu poate fi corectată decât prin abolirea instituției rezervei fracționare; confuzia *reală* (economisire fictivă-economisire reală) poate fi evitată prin anticiparea corectă a sporiri cantității de monedă și a efectelor ei asupra sistemului economic. Efectele expansiunii neanticipate vor fi studiate la punctul următor.

Un prim rezultat important derivat din înțelegerea rezervei fracționare este desprinderea, independența panicilor bancare de depresiune sau criză. Depresiunea poate activa anumiți factori care să declanșeze panicile bancare, însă nu există nici o legătură între depresiune în sine sau boom și soliditatea sistemului bancar.

Un alt aspect important legat de băncile pe rezerve fracționare ține de faptul că, asemenea situației inflației simple, unde menținerea nivelului achizițiilor inițiatorilor inflației în condițiile așteptărilor inflaționiste necesită rate de expansiune monetară comparabile, și în cazul expansiunii creditului avem o situație similară. *Această observație lămurește un alt aspect legat de expansiunea monetară și sistemul bancar: expansiunea semnificativă și în ritm rapid face sistemul bancar pe rezerve fracționare tot mai șubred și mai expus panicilor. Creșterea fragilității sistemului bancar impune încă o limită inflației, pe lângă cele menționate la inflația simplă: temerea celor din sistemul bancar că s-a mers prea departe și încercarea lor de a se proteja.*

„Dezomogenizarea” sistemului bancar în bancă centrală și bănci comerciale face mai clare fenomenele de care vorbim. Banca centrală nu are sub control decât o parte a masei monetare și anume moneda propriu-zisă (controlată integral în cazul monedei de hârtie); expansiunea substitutelor este în întregime sub controlul băncilor, banca centrală intervenind indirect, prin instrumente și reglementări. Temerea bancherilor de la băncile comerciale poate stopa frenezia celor de la banca centrală (proprie sau „generată” de guvern). Chiar sporirea în ritm susținut și cu rate mari a masei monetare propriu-zise poate să nu genereze creșterea masei monetare relevante pentru economie (care include

³⁸ Sunt de fapt mai multe titluri fictive, însă acceptarea rezervei fracționare îi împiedică să vadă acest lucru.

emisiunea de substitute). Teama de panică poate face băncile comerciale să utilizeze creșterile de monedă propriu-zisă pentru a-și spori rezervele și îmbunătăți capacitatea de rambursare a obligațiilor (depozite la vedere – toate, plus depozite la termen - anticipate a fi retrase înaintea termenului scadenței). Tot această teamă îi poate face pe bancheri să nu reînnoiască creditele fictive acordate, *diminuând astfel masa monetară din economie*.

Raționamentul de mai sus arată cât de complexă este relația dintre variația prețurilor nominale și variațiile masei monetare.³⁹ Sporirea cantității de monedă hârtie sau de rezerve este compatibilă cu creșterea sau scăderea masei monetare relevante, efectul final asupra nivelului prețurilor depinzând în continuare și de ceilalți factori menționați (cererea de monedă, producția de bunuri (dependentă de acumularea de capital)).⁴⁰

9. Intervenționismul monetar: structura producției și expansiunea neanticipată a creditului

Dacă expansiunea creditului este anticipată, întreprinzătorii pot evalua efectele pe care raritatea mai mică a monedei împreună cu efectele de redistribuire le au asupra sistemului economic (redistribuție a proprietății însoțită de redirecționarea cererii și modificarea preferinței de timp).

Dacă expansiunea creditului nu este anticipată, acest eveniment are consecințe serioase asupra calculului economic, dat fiind că întreprinzătorii iau cantitatea suplimentară de credit oferită de bănci drept economisire. Pe lângă confuzia monedă

³⁹ Repetăm că toate aceste observații legate de nivelul prețurilor nominale și de indicii prețurilor sunt generate de importanța nejustificată care le este atribuită de către economiștii mainstream. Aspectele principale ale intervenției în sfera monedei și băncilor sunt legate de prețurile relative, preferința socială de timp, soliditatea sistemului banacr, dimensiunea relativă a statului și a pieței etc. Nici unul din aceste aspecte nu este tratat cum se cuvine în scrierile din curentul principal de gândire economică. Este lipsit de importanță în economie ce se întâmplă cu prețurile nominale și cu „nivelul general al prețurilor”.

⁴⁰ După cum se poate observa din raționamentul din text, în contextul monedei hârtie banca centrală poate scoate din dificultăți orice bancă comercială, prin tipărire de monedă. Din punctul de vedere al efectelor asupra sistemului economic, emisiunea aceasta de monedă hârtie nu are nici o importanță în afară de salvarea băncilor comerciale în pericol. În particular, nu este deloc necesar ca salvarea sistemului bancar să genereze o creștere exponențială a masei monetare și, în consecință, o bulversare a economiei. Dimpotrivă, sistemul bancar se poate apropia de 100% rezervă. Huelsmann („Political unification: A Generalized Progression Theorem”) construiește un scenariu apocaliptic pornind de la această eroare: creșterea cantității de monedă hârtie necesară salvării băncilor sau a sistemului de asigurări sociale sau rambursării datoriei publice va genera o expansiune gigantică a masei monetare. Statul însuși poate impune rate mai mari pe rezerva fracționară.

reală-monedă fictivă, o altă eroare este adăugată: confuzia dintre creditul fictiv și economisire (credit real).⁴¹

Rata dobânzii și cantitatea de credit din sistem sunt importante pentru calculele antreprenoriale. Rata dobânzii este aceea care spune întreprinzătorilor dacă sunt suficiente resurse economisite pentru a se angaja în procese lungi. Confuzia dintre titlurile fictive și economisire îi pune pe întreprinzători în situația de a decide o extindere a structurii producției fără ca resursele economisite necesare să existe sau să poată fi create.⁴²

Momentele principale ale evoluției activității economice în prezența expansiunii neanticipate sunt: perioada de *avânt* (numită și boom, prosperitate etc.), momentul *crizei* (descoperirea erorilor comise) și perioada de *depresiune* (reajustarea structurii producției la realitatea concretă a rarității). Către descrierea și explicarea lor ne îndreptăm acum atenția.

A. Perioada de avânt artificial

i) “Scăderea ratei dobânzii”

Cu mare grijă trebuie interpretată evoluția ratelor dobânzii pe tot parcursul ciclului. Nu trebuie uitat nici un moment că analiza ciclului economic este analiza *expansiunii neanticipate (sau incorect anticipare) a creditului*. Sigur că variația cantității de credit are efecte asupra multor altor mărimi economice, mediate prin acțiunea umană. Însă existența expansiunii este un dat fundamental.

⁴¹ Numim creditul, economisirea, titlurile de proprietate etc. fictive sau frauduloase nu (numai) în sens moral tradițional, ci și *natural*: nimeni nu poate oferi ce nu are. Titlurile fictive reprezintă monedă fictivă și economisire și credit fictive.

⁴² “La classe entrepreneuriale dans son ensemble est, pour ainsi dire, dans la situation d’un maître d’oeuvres dont la tâche est d’eriger un bâtiment a partir d’un stock limite de matériaux. Si cet homme se figure qu’il dispose de plus de matériaux qu’il n’en a réellement, il dresse un plan qui dépasse ses moyens. Il exagère les dimensions du terrassement et des fondations, et plus tard découvre en poursuivant la construction que les matériaux lui manquent pour achever le bâtiment”. L. v. Mises, *Action Humaine*, p. 586.

Aceiași idee este prezentă și în Scriptură: “...cine dintre voi vrând să-și zidească un turn nu stă mai întâi să-și facă socoteala cheltuielii, dacă are cu ce să-l isprăvească? Ca nu cumva punându-i temelie și neputând să-l termine, toți cei care vor vedea să înceapă a-l lua în râs, zicând: acest om a început să zidească, dar n-a putut isprăvi.” Luca, XIV, 28-30. Importante sunt ideile de turn, deci de operație extinsă în timp și care necesită multe resurse, și de “socoteala cheltuielii”.

Concentrarea pe structura ratelor dobânzii este eronată din două puncte de vedere. În primul rând, este o eroare majoră să credem că băncile pot declanșa vreun boom prin scăderea ratelor dobânzii. Simpla reducere a ratelor dobânzii fără existența de resurse fictive de credit în sistem înseamnă doar a) că băncile vor face cadouri celor care au beneficiat de credite anterior și acum plătesc rate și b) că rata dobânzii nu va mai fi singurul criteriu de selecție a debitorilor, cererile de credit, supranumerice în raport cu resursele de creditare existente, urmând a fi procesate luând în considerare și alte criterii (caz clasic de penurie și raționalizare non-piață). Tot acest raționament construit pe ratele dobânzii neglijează elementul crucial al *expansiunii creditului*.

În al doilea rând, ceea ce se întâmplă cu *nivelul* ratelor dobânzii este un fenomen în același timp complex și aproape irelevant. Expansiunea neanticipată își va produce efectele indiferent de nivelul concret al ratei dobânzii. Ca și nivelurile prețurilor și cel al indicelui agregat care face deliciul și preocuparea mainstreamului și mass-media, nivelul ratei dobânzii este un fenomen complex, rezultat al mai multor factori. Practic, ceea ce trebuie reținut este că scăderea ratei dobânzii nu este una statistică și absolută, ci una contrafactuală și relativă. Această scădere contrafactuală este compatibilă cu o rată observabilă istoric constantă, mai mică sau mai mare. Dacă debitorii potențiali marginali (cei care nu obțineau credit în absența expansiunii de titluri fictive, dar erau imediat “pe listă”) nu obțineau credit pentru că activitățile propuse de ei erau socotite riscante, această componentă antreprenorială poate face ca rata dobânzii plătită de ei să fie egală cu cea anterioară sau superioară. Dacă rata anterioară era de 6% iar proiectul lor era profitabil cu 6% însă nu puteau obține credit pentru că resursele erau plasate unor debitori cu un rating mai bun, fiind nevoiți să plătească 7%, rată la care proiectul nu mai era profitabil, atunci creditul fictiv suplimentar poate fi plasat cu 6%, adică aceeași rată a dobânzii. Raționamentul poate fi ușor modificat pentru a obține, tot pe componenta antreprenorială a ratei dobânzii, rate mai mari decât cele plătite anterior, însă contrafactual mai mici.

Cazul cel mai important de rate ale dobânzii mai mari decât cele anterioare este cel reprezentat de luarea în considerare a componentei de putere de cumpărare din rata dobânzii. Dacă întreprinzătorii percep că o parte din expansiunea creditului este inflaționistă, atunci va exista o componentă de putere de cumpărare care va face ca ratele dobânzii să fie mai mari. Însă perceperea parțială a expansiunii face ca ratele dobânzii să

fie totuși mai mici decât ar fi trebuit să fie ca să nu existe eroare antreprenorială ci doar redistribuire. Deși mai mare, rata dobânzii nu reflectă complet existența de credit fictiv pe piață, nivelul ei situându-se sub cel care ar fi prevalat pe o piață liberă sau pe una unde expansiunea ar fi fost anticipată.

Studiile empirico-statistice nu sunt de nici un folos pentru a stabili dacă rata dobânzii este prea mare sau prea mică. Nivelul de comparație relevant este unul real, însă invizibil și imposibil de detectat altfel decât prin eliminarea rezervei fracționare sau prin anticiparea antreprenorială corectă a efectelor sale asupra fenomenelor economice.

ii) Selectarea proiectelor de investiții în condițiile expansiunii creditului

Expansiunea suplimentară neanticipată și reducerea ratei dobânzii sub nivelul natural face ca o serie de proiecte anterior nefezabile să pară a fi acum realizabile. Întreprinzătorii vor reacționa ca și cum s-ar afla în fața unei cantități mai mari de resurse disponibile pentru proiecte productive.

Distorsionarea ratei dobânzii distorsionează calculul economic și alocarea resurselor. Rolul fundamental al ratei dobânzii ca manifestare a preferinței sociale de timp este să împiedice alocarea eronată a factorilor în procese prea lungi, prea îndepărtate de momentul consumului, care nu pot fi susținute cu resurse economisite (bunuri de consum și bunuri de capital). Extinderea structurii producției nu se poate face decât prin economisire, prin reducerea preferinței de timp. Economisirea suplimentară poate merge fie spre produse noi, fie spre creșterea producției de bunuri deja produse, în funcție de preferințele proprietarilor (inclusiv deținătorii de resurse corporale, muncitorii). Noua structură a producției este însă mai capitalistică, are nevoie de mai multă economisire pentru a fi susținută. Extinderea poate îmbrăca forme concrete diverse: multiplicarea unor procese deja utilizate (adăgarea unei noi undițe), utilizarea unor procese mai capitalactice în locul celor vechi, mai puțin capitalactice (trecerea la producerea unei nave de pescuit în locul bărcii cu plase), iar în cazul bunurilor noi va fi ales procesul cel mai productiv în condițiile de economisire date.

Reducerea ratei dobânzii face să apară profitabile proiecte care în mod normal nu sunt profitabile. Reducerea ratei dobânzii are o semnificație deosebită mai ales pentru procesele foarte îndepărtate în timp de bunurile finale, adică procesele care utilizează

foarte mult capital. Cum pentru creșterea producției este nevoie de procese mai lungi, mai capitaliste, regula generală fiind că procesele mai lungi, care utilizează mai mult capital sunt mai productive însă nu pot fi aplicate din lipsă de economisire, rata dobânzii diminuată artificial le face profitabile.

O nouă capacitate de producție, modernă, destinată extracției de metale sau alte bunuri primare necesită o perioadă lungă de construcție. Rata dobânzii este esențială pentru decizia de investire într-un asemenea proiect. Dacă pentru construirea unei asemenea fabrici este necesară o investiție de 200 de milioane de dolari, iar din momentul în care intră pe producție generează un venit de 40 de milioane anual, atunci depinde de rata dobânzii dacă ea este profitabilă sau nu. Valoarea prezentă (V) a fluxurilor viitoare de venit (Y) generate de investiția noastră, la o rată a dobânzii (r) de 12%, este:

$$V=Y/r$$

$$V=40.000.000/0.12$$

$$V=333.333.333 \$$$

Formula pentru determinarea costului unei investiții (C), incluzând dobânda (compusă) asupra investiției (I), pentru o perioadă de n ani la o rată a dobânzii de r este:

$$C = I(1+r)^n$$

$$C/I = (1+r)^n$$

Logaritmăm în baza 10 și obținem:

$$\lg(C/I) = n \lg(1+r)$$

$$n = \lg(C/I) / \lg(1+r)$$

Pentru ca o investiție să nu fie eronată, ea trebuie să aducă cel puțin dobânda pieței. Nici un întreprinzător nu poate aștepta o perioadă mai mare decât aceea în care costul investiției îi egalează valoarea prezentă a fluxurilor viitoare, adică $C = V$. Dacă $r = 12\%$, atunci:

$$n = \lg(Y/(I \cdot r)) / \lg(1+r)$$

$$n = \lg(40.000.000 / (200.000.000 \cdot 0.12)) / \lg(1.12)$$

$$n = 4,5 \text{ ani}$$

Dacă fabrica nu este gata în 4,5 ani, atunci investiția intră în pierdere ($C > V$).⁴³

⁴³ De exemplu, dacă investiția este gata în 5 ani, atunci C este peste 35 de milioane, iar valoarea prezentă a fluxurilor viitoare este de doar aproximativ 33 de milioane.

La o rată a dobânzii de 8%, $V = 500.000.000$ \$ iar $n = 11,9$ ani. Dacă procesul de construcție durează 10 ani, atunci fabrica este rentabilă.⁴⁴

iii) Concentrarea erorilor și transformarea nesustenabilă a structurii producției

Exemplul numeric de mai sus cu dobândă compusă arată cum distorsionarea ratei dobânzii falsifică planurile întreprinzătorilor și alocarea resurselor. Mai mult, dată fiind sensibilitatea mai mare a proceselor lungi, mai capitaliste, la rata dobânzii, *erorile vor tinde să se concentreze în aceste proiecte, adică în stadiile superioare, mai îndepărtate de consum*. Creșterea prețurilor caselor și avântul sectorului construcțiilor nu sunt întâmplătoare, acestea fiind bunuri durabile și cu procese de producție lungi, deci foarte sensibile la rata dobânzii.

Creditele suplimentare determină o reșezare a structurii producției. Spre deosebire de reconfigurarea proprietății și de modificarea permanentă a preferinței de timp, reșezarea producției ca urmare a expansiunii neanticipate este nesustenabilă, se bazează pe confuzia dintre realitate și iluzie. Este esențial de înțeles că această reșezare nu este câtuși de puțin “expansiunea producției” sau “creștere economică”, nici pe termen scurt și nici pe termen mediu. Economia și structura producției merg pe altă cale față de ordinea proprietății private, însă una care nu poate fi terminată pentru că resursele necesare nu au fost economisite. Multe din cifrele din contabilitate și din conturile naționale reflectă nu realități ci *anticipări eronate, supraoptimiste*. Bunurile de capital sunt supraevaluate ca urmare a acestui val de optimism.

Formele concrete de reșezare nesustenabilă sunt diverse, ca și relația dintre prețurile relative și producția relativă de bunuri de consum și bunuri de capital. Trebuie integrată în acest proces și evoluția procesului inflaționist prezentat mai sus. Tabloul rezultat este unul complex, prezentarea necesitând elaborări delicate.

Înainte de a spune câteva cuvinte despre formele de reșezare a economiei, este bine să formulăm din nou problema la modul general pentru a prinde mai bine contururile: perceperea eronată a creditului suplimentar fictiv drept resurse suplimentare duce la restructurarea sistemului productiv; resursele sunt realocate astfel încât

⁴⁴ Exemplul numeric este adaptat după Arthur Middleton Hughes, “The Recession of 1990”, *Review of Austrian Economics* 10, no. 1 (1997), p. 109-111.

arhitectura economică *generală* este mai extinsă, mai capitalistică; susținerea ei este imposibilă fără economisire suplimentară. Două sunt trăsăturile fundamentale ale acestui proces: a) imposibilitatea fizică de a termina ansamblul productiv început; b) percepția eronată determină realocări importante în sistemul productiv, îi schimbă configurația, nu se rezumă la un sector izolat.

Procesul boomului constă exact în *punerea bazelor unei arhitecturi mai extinse, însoțită de așteptări optimiste privind rentabilitatea acestor proiecte și posibilitatea de a le încheia.*

Am văzut că injecția inițială de credit fictiv socotit capital generează o realocare a factorilor între diversele procese productive, dinspre cele scurte spre cele lungi, mai capitalistice. Cheltuielile suplimentare pe factori generează o creștere a veniturilor acestor factori și o creștere a profiturilor (nominale). Aceste venituri și profituri vor merge spre stimularea consumului și a stadiilor apropiate. *Un val general de optimism se instalează în toată structura producției, și cei din stadiile apropiate de consum făcând acum planuri de extindere.* Întreaga structură a producției este în extindere iar așteptările sunt foarte optimiste. Toată lumea *crede* că o duce mai bine și că vin vremuri și mai bune.

Creșterea prețurilor bunurilor de consum îi face și pe întreprinzătorii din stadiile superioare, îndepărtate de cele finale, să fie optimiști. Prețurile în creștere le va asigura desfacerea produselor, în ciuda costurilor puțin crescute.

Aici trebuie făcută joncțiunea cu evoluția procesului inflaționist. Așa cum am văzut, în primele stadii ale inflației cei care intră mai târziu în posesia monedei și sunt obișnuiți cu stabilitate monetară, își vor spori deținerile de monedă, amânând achiziționarea de factori de producție și bunuri de consum. Aceasta va tempera creșterea prețurilor, mai ales pentru bunurile de consum (injecția intră în structura producției prin intermediul întreprinzătorilor). Mai multe bunuri de consum vor fi disponibile *temporar* pentru procesele de producție mai capitalistice. Restricționarea voluntară a consumului face boomul mai grav decât ar fi fost în condițiile unei cereri constante de monedă.

În acest context anticipativ („high hopes”) - expansionist (tendința generală de expansiune a producției) – „fundațional” (angajarea clasei întreprinzătorilor în extinderea

„fundației”, a capacităților de producție), desfășurat în timp trebuie înțelese anumite expresii utilizate în explicarea ciclului.

Este vorba, în primul rând, de referirile la „suprainvestire” și „subinvestire”. Boomul este descris fie ca suprainvestire în general⁴⁵, fie ca suprainvestire în stadiile superioare și subinvestire în stadiile inferioare.⁴⁶ Trebuie utilizată cu mare precauție această terminologie. Având în vedere că trăsăturile boomului sunt a) încercarea de expansiune *generală* a capacităților productive, atât în stadiile superioare cât și în stadiile inferioare; b) că nu sunt suficiente resurse pentru a termina acest proces; și ținând cont c) că euforia întreprinzătorilor provine pe de o parte din eroarea de a socoti că planurile făcute pot fi duse la bun sfârșit, pe de alta din creșterea consumului de capital (profiturile nominale sunt luate drept profituri reale) și d) că o investiție este o capacitate *terminată și corect inserată în structura multistadială a producției*, singura concluzie pe care o putem trage este că investițiile din boom sunt *investiții eronate*, nu sub- sau supra-investire. Atât timp cât capacitatea productivă generală nu a fost *terminată, prin reducerea forțată sau frauduloasă a consumului, nu putem vorbi de nici o suprainvestire generală*. Una este să vorbești, așa cum face Mises, de „the general tendency to expand production”⁴⁷ și alta este să spui că boomul *este* suprainvestire generalizată. Clasa antreprenorială *dorește* să extindă producția, aceasta nu înseamnă că va și reuși.

Suprainvestirea în stadiile superioare și subinvestirea în stadiile inferioare ridică probleme mari. În primul rând, nu trebuie uitat că, chiar dacă această descriere ar fi una corectă, ea ar reprezenta privirea „obiectivă” asupra a ceea ce se întâmplă în structura producției, nu descrierea antreprenorială reală a procesului. Mai limpede spus, exprimarea aceasta este nefericită pentru că lasă impresia că firmele din stadiile îndepărtate sunt supracapitalizate iar cele din stadiile apropiate sunt subcapitalizate. Ceea ce trebuie să facem este să retragem factori de la ultimele, să reducem dimensiunea firmelor și ramurilor din stadiile superioare și să extindem capacitățile de producție apropiate de consum. Aceasta este o idee eronată. Repetăm: în boom avem o percepție mai mult sau mai puțin *generalizată* a clasei antreprenoriale referitoare la disponibilitatea mai mare a resurselor pentru investiție. Supra și subinvestirea nu este percepția

⁴⁵ Haberler, *Prosperity and Depression*.

⁴⁶ Chiar Rothbard și Mises folosesc acești termeni.

⁴⁷ Vezi Mises, *Human Action*, p. 579.

întreprinzătorilor. În al doilea rând, este esențial să înțelegem că chiar dacă am avea situația descrisă, de sub- și supra-investire, lucrurile stau mai rău decât sugerează această expresie. Nu este suficient să realocăm resursele între stadii; trebuie să înțelegem că 1) procesele nu sunt terminate și nu pot fi terminate; și 2) atât stadiile apropiate cât și cele depărtate au pus „fundații” largi și ridică o structură incompatibilă cu raritatea dată a bunurilor de capital și alte resurse. Nu este vorba numai de o realocare. *Realocarea, și nu putem repeta îndeajuns, sugerează expansiunea firmelor din stadiile apropiate și contracția celor din stadiile îndepărtate, adică o situație incompatibilă cu criza generalizată, adică exact cu situația pe care o întâlnim în realitate în timpul crizelor.* Utilizarea fără grijă a terminologiei suprainvestirii, chiar și a celei relative (consum-producție), ascunde astfel adevăruri fundamentale despre boom: necesitatea pentru întreg sistemul productiv de a se restructura și caracterul neterminat, incomplet al investițiilor din *ambele* stadii. Suprainvestirea relativă ascunde astfel atât caracterul de proces neterminat al boomului cât și necesitatea nu numai a recalibrării relative a stadiilor ci și a restructurării antreprenoriale a firmelor din toate stadiile.

Cu aceeași grijă trebuie interpretată și caracterizarea de „generală” pe care Mises o aplică ciclului. Scopul cu care acest termen este utilizat nu stă în oferirea unui criteriu pentru recunoașterea ciclului sau boomului. Cât de grave și în ce număr trebuie să fie erorile pentru a avea ciclu este o problemă distinctă de problema implicată de termenul în discuție. Nu numărul și gravitatea erorilor e problema ci implicarea *tuturor* stadiilor în expansiunea nesustenabilă.⁴⁸ Dacă întreprinzătorii din stadiile inferioare (apropiate de consum) înțeleg că profiturile lor sunt nominale, atunci neangajarea lor în euforia generală, cu sau fără redistribuiri interstadiale semnificative de factori, nu produce boom și nici ciclu. Erorile vor rămâne concentrate în stadiile superioare, iar descoperirea lor va genera un boom în stadiile inferioare (de refacere sau expansiune).⁴⁹

⁴⁸ Cu alte cuvinte, ciclul nu trebuie văzut ca moneda; pentru ca o monedă să devină bani avem nevoie de utilizarea ei „generalizată”, lucru imposibil de stabilit științific ci numai prin criterii de tipul „cheliei”. Problema ciclului poate fi formulată în mod similar: ce prezență a erorilor justifică acordarea titlului de criză? Așa cum argumentăm în text, rolul „generalității” este diferit în teoria ciclului. Mai mult, așa cum am arătat, problema teoriei ciclului stă în identificarea unor cluster de erori instituțional evitabile, nu a erorilor, generale sau nu, *naturale*. În aceste condiții, numărarea este inutilă. Tratatamentul misesian al „generalității” este unul ambiguu.

⁴⁹ Exact aceasta este povestea ciclului în Rothbard, *Man, Economy, and State* (cap. 12). Tocmai de aceea ea nu este o explicație a *ciclului* ci a imposibilității ciclului în condițiile în care o parte din clasa antreprenorială, concentrată în stadiile inferioare, nu mușcă din momeala creditului fictiv. Este important

Cele spuse despre esența boomului servesc și la clarificarea unei expresii des utilizate în cercurile familiarizate cu teoria austriacă a ciclului și lansată de Fritz Machlup: „*monetary factors cause the cycle but real phenomena constitute it*”. Nu factorii monetari sunt cauza ciclului ci intervenția guvernamentală în domeniul monedei și băncilor; iluzia creată de rezerva fracționară, neanticipată corect de către clasa antreprenorială, constituie cauza ciclului. Mai departe, nu fenomenele reale îl constituie; problema centrală a ciclului este reprezentată de faptul că toată lumea încearcă să expandeze producția. Supraoptimismul generalizat și imposibilitatea expandării simultane a producției, mai ales în condițiile consumului de capital, explică formarea clusterelor de *erori*. Eroarea nu este un fenomen fizic, ea este o constatare ex-post a neconcordanței dintre realitate și anticipările privind natura acestei realități. Desigur, boomul, criza și depresiunea nu sunt fenomene pur spirituale, ci legate de decizii de investire, de reșezarea universului fizic. Însă neglijarea anticipărilor, planurilor și deciziilor antreprenoriale și a relațiilor dintre acestea și universul fizic ne lasă într-o fundătură behavioristă. Nu avem cum înțelege ciclul fără anticipările antreprenoriale.

B. Criza

Reafirmarea realității în raport cu așteptările exagerate constituie fenomenul de criză.

Structura producției, aflată în proces de extindere de la începutul boomului, nu mai poate fi terminată. Clasa anteprenorială a crezut în mod eronat că au fost vremuri bune și vin vremuri bune. Incompatibilitatea dintre anticipări și resursele disponibile iese acum la lumină. Fundația pusă este prea mare pentru a putea fi terminată.

Este esențială înțelegerea dublei erori implicate de boom: eroarea că sunt vremuri de prosperitate și așteptarea ca ea să continue cel puțin la același nivel. Impresia de prosperitate este dată de profiturile nominale. Confuzia dintre profiturile nominale și cele reale a generat consum de capital și tocmai consumul de capital a constituit baza falsei prosperități.

de remarcat acest lucru pentru că Rothbard este un reprezentant important al ideii conform căreia eroarea generalizată sau ciclul este *implicată* în expansiunea creditului fictiv!

Consumul eronat de capital demonstrează că asemănarea crizei și a depresiunii cu indigestia sau mahmureala este incorectă. Cei ce suferă de indigestie sau mahmureală pot fi acuzați de multe lucruri (lipsă de control, de înfrânare, incapacitatea de a anticipa consecințele pe termen lung ale unui act sau, deși le cunosc, nu s-au putut abține, preferând plăcerea termenului scurt chiar cu prețul consecințelor neplăcute de pe termen lung), însă este evident că nu lucrează cu iluzii în ceea ce privește resursele prezente. Ei cunosc exact care sunt consecințele actelor lor (dacă își permit sau nu, dacă vor mai avea ce mânca mâine sau nu) și preferă să exagereze în condițiile date. Nu aceasta este situația întreprinzătorului și a clasei antreprenoriale în boom. Aici întreprinzătorul crede că poate să își sporească consumul menținându-și sau expandând *în același timp* stocul de capital. Dacă ar fi avut de ales, dacă ar fi cunoscut situația reală, nu ar fi crescut consumul și nici nu s-ar fi angajat în proiectele economic imposibil de terminat sau nepotrivite în structura delicată a producției. Spre deosebire de cel care a exagerat cu alcoolul sau cu masa și care chiar s-a bucurat pe termen scurt, succesul întreprinzătorilor a fost unul iluzoriu, ca și prosperitatea lor. Nu creșterea economică, sustenabilă sau nu, este marca distinctivă a boomului ci iluzia creșterii. Boomul constă în redistribuție inflaționistă de resurse și în risipirea lor în proiecte prea ambițioase.

i) Mecanismul de declanșare a crizei. Alternanța boom-criză

Pentru a putea continua structura începută, firmele au nevoie de fonduri suplimentare (cele care au primit infuzia inițială de capital din credite bancare) sau se angajează în achiziționarea de factori și contractarea de credite (cele care au beneficiat de fondurile cheltuite de aceste firme pe factori de producție și bunuri de consum (cheltuielile factorilor)).

Fondurile solicitate băncilor, datorită creșterii costurilor factorilor, sunt acum mai mari, exercitând o presiune crescătoare asupra ratei dobânzii. Pe de altă parte, cheltuielile suplimentare ale firmelor și, tot mai probabil, cheltuielile suplimentare ale întreprinzătorilor și consumatorilor care și-au diminuat - în prima fază a boomului - achizițiile în așteptarea revenirii prețurilor la vechile niveluri fac ca prețurile să crească și

marjele de preț dintre stadii, adică rata fundamentală a dobânzii în economie, să revină la nivelul preferinței sociale de timp.⁵⁰

Dacă boomul ar consta într-o injecție de credit fictiv unică, atunci presiunea asupra prețurilor resurselor și asupra pieței creditului ar restaura marjele normale de preț între stadii și dobânzile de pe piața bancară. Acesta ar fi sfârșitul boomului artificial.

Procesul de expansiune a creditului arareori se oprește în primele faze. Rezerva fracționară, mai ales cu o bancă centrală și cu posibilitatea expansiunii coordonate, are rezerve nebănuite. Ideologia inflaționistă, dorința băncilor de a-și mări câștigurile și cota de piață, dorința guvernului și a grupurilor de presiune influente politic și electoral de “a scoate economia din criză”, toate contribuie la continuarea expansiunii.

Procesul descris mai sus nu explică recurența crizelor și a ciclului ci *prelungirea* expansionistă a unui boom imposibil de realizat (nu “nesustenabil”). Recurența se referă la reapariția secvenței boom-criză-depresiune după ce erorile în masă dintr-un boom au fost în mare lichidate printr-o asemenea secvență.

Continuarea boomului necesită rate ale expansiunii creditului, cel puțin în primele faze, tot mai mari. Nu numai prețurile în creștere impun credite fictive mai mari pentru procurarea de resurse necesare continuării proiectelor începute, ci și așteptările inflaționiste *adaptive*. Dacă rata expansiunii nu este mai mare decât rata anticipată a inflației⁵¹ (și aici intră atât efectul expansiunii cât și efectul revenirii cererii de monedă la nivelurile anterioare sau, mai târziu, al *diminuării graduale* a cererii de monedă), atunci euforia artificială ia sfârșit.

Trebuie să insistăm puțin asupra necesității - pentru ca boomul să fie prelungit – nu a unor rate ale expansiunii creditului *tot mai mari, ci mai mari decât inflația anticipată*. Această propoziție este esențială pentru înțelegerea continuării boomului în fazele avansate sau a posibilității depresiunii cu rate mari de expandare a creditului și, ca efect, creșterea prețurilor (așa numita stagflație, imposibilă în sistemul agregatelor keynesiste). Ea ilustrează, în același timp, inutilitatea urmării statistic-behavioriste a *nivelurilor* ratelor dobânzii sau indicilor prețurilor. *Nu există nici o corelație teoretică (și nici statistică) între nivelurile prețurilor și ratelor dobânzii și boom, sănătos sau*

⁵⁰ Atenție: nu la vechile niveluri, ci la nivelurile corespunzătoare noii configurații a preferințelor de timp, modificate ca urmare a redistribuirii proprietății, consumului de capital etc.

⁵¹ Prin inflație înțelegem aici creșterea prețurilor.

nesănătos (iluzoriu), sau depresiune. Atât boomul cât și depresiunea sunt compatibile atât cu prețuri în creștere cât și cu prețuri în scădere.

Pentru ca euforia boomului să continue am spus că este necesară o rată a expansiunii superioară celei anticipate și am demonstrat că în fazele de început ale boomului această propoziție se traduce prin rate tot mai mari de expansiune a creditului fictiv. În stadiile avansate însă, pe lângă factorii de oprire a boomului pe care i-am enumerat, alți doi își fac simțită prezența: primul, temerea că expandarea excesivă a creditului poate duce la abandonarea monedei; al doilea, posibilitatea panicilor bancare, însoțite de prăbușirea unei părți sau a întregului sistemului bancar. Abandonarea monedei sau “fuga spre valori reale”, urmare a diminuării enorme a cererii de monedă, ar face ca procesul de confiscare de resurse să rămână aproape fără rezultate, lucru care deranjează veniturile guvernului. Panicile și prăbușirea unor bănci au costuri de credibilitate enorme pentru guvern.

În această situație, birocrăția decizională guvernamentală va încerca, în măsura în care este cât de cât rațională, să reducă expansiunea creditului.⁵² Această măsură, dacă nu va fi anticipată corect, este compatibilă cu continuarea boomului iluzoriu. Anticiparea incorectă constă în previzionarea unor rate mai mari de reducere a expansiunii decât cele care se vor efectua în realitate, ceea ce continuă parțial confuzia dintre hârtie și capital. *Așa-numitul proces de dezinflație este compatibil cu continuarea boomului.*

În măsura în care se merge înainte cu expansiunea monetară, limita ultimă a boomului este dată de raritatea resurselor și de încercarea oamenilor de a-și proteja proprietatea. Continuarea boomului face să fie integrate în procesele lungi tot mai multe resurse; “fuga spre valori reale” face ca proprietarii resurselor să fie tot mai reticenți în a ceda aceste resurse; inflația confiscatorie face ca tot mai puține resurse private de creditare să fie plasate în bănci și în canalele intermediare de plasare a economiilor; chiar cu menținerea preferinței de timp, economisirea va fi tot mai mică, resursele disponibile fiind tot mai mici. Eșecul complet al luptei birocratice împotriva rarității va fi evident.

⁵² Ipoteza raționalității dă un alt rezultat în măsura în care există o coordonare semnificativă între băncile centrale și există dorința de a expropria cetățenii. În această situație nu este exclus ca prăbușirea tuturor monedelor hârtie să fie urmărită în mod deliberat de către guverne. Odată cu revenirea la etalonul aur, guvernele s-ar găsi într-o poziție privilegiată, resursele de aur fiind concentrate în mâinile lor.

“Megalomania” economică a proiectelor în derulare este scoasă la iveală.⁵³ Valurile de hârtie sunt neputincioase în fața realității.

Gravitatea crizei depinde de cantitatea de resurse pompate în proiectele neviabile. La rândul ei, aceasta este determinată de lungimea boomului și de dimensiunea confuziei dintre creditul fictiv și capital. Cu cât confuzia este de mai mici dimensiuni și cu cât boomul iluzoriu este oprit în stadii mai incipiente, cu atât criza va fi mai ușoară. Cu cât birocrăția va încerca să lupte mai mult cu “mijloace specifice” împotriva procesului de reajustare, pe fondul unei confuzii continue între hârtie și capital, cu atât criza va fi mai gravă.

Descoperirea erorilor atunci când iluzia încetează și oamenii reiau realitatea în posesie este bruscă. Răspândirea investițiilor eronate face ca descoperirea să capete dimensiunile unui cluster de erori, ale unei erori în masă. Mulți întreprinzători descoperă că s-au angajat în proiecte mai mult decât ambițioase. Așteptările lor privind realizarea unor proiecte importante se destramă. În loc de succes, eroare. În loc de o viață mai bună, ruină. Unde te întorci vezi drame, averi destrămate.

Aspectele psihologice ale ciclului, deși importante, nu fac obiectul descrierii economice a ciclului. Dramele umane de acest tip, urmare a expansiunii neanticipate a creditului, sunt cele mai importante, însă economia ne indică numai sursa lor și modul de a le evita.

Nimic nu s-a schimbat în universul material, fizic. Aceeși structură materială productivă care până mai ieri părea un colos, astăzi, intactă, pare inutilă. Este esențial de înțeles că criza nu distruge nimic în sfera materială, ea distruge averi iluzorii, create pe valurile de hârtie și cerneală ale expandării creditului fictiv. Trezirea poate fi dureroasă, însă continuarea boomului ar fi fost și mai dureroasă (dacă se afla în fazele incipiente) și, în multe cazuri, imposibilă (în fazele finale, când practic realitatea, nu corectarea anticipărilor sau teama băncilor etc., se impune în fața iluziei). Toate discursurile despre “progresele” lichidate de crize sunt pure invenții. Criza nu lichidează decât speranțe deșarte și una din posibilitățile unor grupuri de a se îmbogăți pe seama altora. În rest, totul rămâne intact.

⁵³ Se poate ca nu proiectele în parte să fie de dimensiuni impresionante, ci structura totală să fie peste raritatea dată a resurselor. Nu există o relație a priori între dimensiunea proiectelor și viabilitatea lor.

C. Depresiunea I: Intervenția guvernamentală și “depresiunea secundară”

Erorile generalizate de alocare comise în timpul boomului și revelate în timpul crizei trebuie corectate prin măsuri antreprenoriale concrete, prin ajustarea structurii producției la noua realitate a rarității resurselor, mai ales resursele de capital (bunuri de capital), și configurația preferințelor. Criza este cu atât mai gravă și ajustarea mai dificilă cu cât s-au incorporat mai multe resurse în proiectele imposibil de terminat lansate în timpul boomului.⁵⁴

O primă concluzie importantă a celor spuse este că, spre deosebire de opiniile curente ale majorității, boomul este o perioadă negativă, de alocare bazată pe iluzia, pe confuzia dintre hârtie și capital, în timp ce criza și depresiunea, oricât de neplăcute, reprezintă revenirea la realitate, eliminarea iluziei. Structura productivă din timpul boomului nu poate fi realizată, prelungirea ei nu poate avea ca rezultat decât pomparea și risipirea de resurse în proiecte iluzorii. Iată care este tabloul economic al societății la sfârșitul boomului:

“Certains ateliers ne peuvent fonctionner parce que manque des fabriques produisant les facteurs complementaires; il y a des usines dont les produits ne se vendent pas parce que les consommateurs sont plus presses d’acheter d’autres biens qui, cependant, ne sont pas fabriques en quantites suffisantes; certaines installations restent inachevees parce qu’il devient evident qu’elles ne seront pas rentables.”⁵⁵

Elementul fundamental care explică de ce criza și depresiunea sunt cu atât mai adânci cu cât au fost pompate mai multe resurse în procesele imposibil de terminat și aceste procese au fost întinse pe perioade mai lungi stă în *specificitatea* bunurilor de capital: bunurile de capital nu pot fi ușor realocate spre producerea altor bunuri; cu cât bunurile de capital sunt mai “prelucrate”, cu cât sunt mai apropiate de stadiul de bun final, cu atât specificitatea lor crește. Aceasta este cheia relației dintre lungimea boomului și gravitatea crizei. Cu cât criza este mai lungă și mai multe resurse sunt pompate, cu atât este mai dificil să mai reconvertești ceva din bunurile de capital; crește probabilitatea ca

⁵⁴ Când spunem “imposibil de terminat” nu ne referim la fiecare proiect în parte. Se prea poate ca unele proiecte să fie terminate. Problema este că acum, cu moneda și diviziunea extinsă a muncii, nu mai avem procese suprapuse, paralele, independente, ca în barter, ci avem o *unică structură a producției, cu procese interdependente*. Fiecare proiect trebuie să se insereze eficient în condițiile generale date, trebuie să aducă o îmbunătățire plecând de la întregul ansamblu productiv dat.

⁵⁵ Ludwig von Mises, *L’action humaine*, p. 585-586. Citatul ilustrează excelent ideea unicității economiei în contextul diviziunii complexe a muncii (vezi nota precedentă).

bunul să nu mai poată fi deloc reconvertit sau reconvertit cu costuri mai mari. Există desigur și bunuri de capital *terminate*, însă incapabile să fie inserate în structura generală a producției.⁵⁶ În marea lor majoritate, aceste capacități și bunuri de capital complet dezvoltate intră la categoria “bunuri total inconvertibile”. Valoarea lor în momentul crizei este zero. Dacă o parte a acestor capacități poate fi utilizată profitabil, atunci acest lucru va fi realizat; investiția inițială va fi parțial pierdută, însă ar fi o nouă eroare să lăși neutilizată capacitatea (parțială) profitabilă.⁵⁷

Erorile ciclice reprezintă un tip special de eroare. Așa cum am arătat, analiza bazată pe proprietate scoate în evidență faptul că incapacitatea de a calcula specifică intervenționis-mului, agravată de stimulentele perverse pe care le naște, generează și alte tipuri de erori. Dacă din punct de vedere științific este importantă *separarea* acestor erori, din punctul de vedere al analizei ciclului economic este nepermisă trecerea cu vederea a *caracterului cumulativ* al erorilor. Așa cum este important de observat că criza este mai gravă și depresiunea mai dureroasă în funcție de reacția inițială a deținătorilor de monedă (creșterea cererii de monedă, urmare a anticipării eronate privind revenirea prețurilor la nivelurile anterioare), și de lungimea ciclului, tot astfel este important de arătat că gravitatea crizei și efortul necesar de reajustare la realitate din timpul depresiunii sunt direct proporționale și cu *nivelul intervenției* din perioada boomului (și, cum vom vedea mai departe, și cu nivelul intervenției din perioada de reajustare, adică din depresiune).

Am văzut că modalitățile principale de acțiune ale guvernului, pentru a procura resurse și a rezolva problemele, sunt impozitarea, reglementarea, inflația și expansiunea creditului, contractarea de împrumuturi. Controlul statului asupra economiei și dimensiunea resurselor confiscate din sfera privată depind de intensitatea utilizării acestor instrumente. Am văzut că utilizarea acestor instrumente nu este aleatorie și că succesul în sfera birocrăției depinde de abilitatea cu care sunt utilizate aceste instrumente. Neutilizarea lor sau utilizarea incompletă lasă loc unor concurenți potențiali și lasă resurse la îndemâna lor, resurse cu care aceștia pot promova. Boomul, dar și criza și

⁵⁶ Această observație arată că agregarea este iluzorie: capitalul nu are nici o valoare dacă nu este integrat în structura producției. Pomparea de resurse în structura producției produce nu creștere economică sau acumulare de capital ci haos, sacrificii fără rost.

⁵⁷ Vezi Mises, op.cit, p. 590.

depresiunea, sunt oportunități importante pentru întreprinzătorii politici în încercarea de a extinde rolul birocrăției în economie.

În perioada boomului, expandarea creditului și inflația pun resurse importante la dispoziția guvernului (credite sau dobânzi mai mici), a sectorului bancar controlat de guvern (prin reglementări și prin intermediul băncii centrale) și a clienților politici. Mai mult, am văzut că, o dată cu lungirea boomului, tot mai multe resurse de creditare sunt necesare pentru ca mecanismul să nu clacheze. Acest fapt face ca firmele și sectorul privat în general să fie tot mai dependente de creditele de la bănci și mai controlate de sistemul banacr, care la rândul lui este controlat de stat. Expansiunea creditului lasă “moștenire”, ca să spunem așa, pentru criză și depresiune, un sector de stat mai extins, o clasă antreprenorială mai dependentă de resursele guvernamentale sau produse prin instrumente non-antreprenoriale și incompatibile cu proprietatea privată (rezerva fracționară), un sector bancar foarte șubred⁵⁸, cu o discrepanță majoră între obligațiile con-tractuale asumate și posibilitățile de a și le achita, pe lângă erorile de tip ciclic de care am vorbit, posibile în măsura în care expansiunea este neanticipată.

Fiscalitatea contribuie și ea la conturarea “grelei moșteniri” pentru criză și depresiune. Profiturile iluzorii suplimentare duc la aplicarea altor niveluri de impozitare, mai mari (cu impozitarea progresivă, prezentă mai peste tot în lume; și cu cota unică, sumele atrase din sfera privată sunt mai mari). Aceste fonduri suplimentare sunt utilizate pentru sporirea dimensiunilor birocrăției, pentru satisfacerea cererilor unor grupuri de presiune, pentru redistribuire forțată (statul asistențial), foarte eficientă în mecanismul electoral.

Expansiunea creditului face mai ieftine împrumuturile și pentru stat, aspect deloc neglijabil. Mecanismul electoral, rotația politică, fac ca împrumuturile să fie o armă importantă, cu beneficii enorme (și pe termen scurt) și costuri minime pentru cei aflați la putere (costurile sunt pe termen lung). Cu cât ești mai iresponsabil, cu atât ai o șansă mai mare de a reuși. Resursele din împrumuturi merg spre aceiași destinatari ca și cele din impozitare.

Nici reglementarea nu rămâne mai prejos. Cheltuirea impozitelor, funcționarea firmelor beneficiare de resurse (bugetare sau provenite din expansiune), funcționarea

⁵⁸ Și o bursă umflată artificial.

firmelor care produc expansiunea (băncile, societățile de asigurări), funcționarea bursei, creșterea prețurilor etc., toate deschid un câmp larg reglementării. Se creează astfel posibilitatea extinderii aparatului birocratic și puteri discreționare enorme concentrate la nivelul birocrăției responsabile cu reglementarea.⁵⁹

Observăm un lucru interesant, și anume că deși creșterea intervenției tinde să suprapună peste erorile ciclice povara suplimentară a unor erori non-ciclice, făcând ajustarea mai dificilă, *boomul favorizează creșterea intervenției în economie, ceea ce îl face extrem de atractiv pentru întreprinzătorii politici*. Un sector bancar și o bursă șubrede și un sector de stat umflat, cu grupuri de presiune a căror poziție în societate depinde nu de capacitățile lor antreprenoriale ci de talentele birocratice sau de lobby, aceasta este moștenirea boomului. Este esențial de înțeles că extinderea birocrăției, a grupurilor de întreprinzători beneficiari de resurse de la buget sau de favoruri de la bănci (“credite neperformante”), a numărului celor care acum beneficiază de redistribuire forțată (pensionari, șomeri etc., categoriile în general cuprinse sub eticheta de “beneficiari de welfare/asistență) etc., toate acestea sunt produsul boomului, adică sunt beneficiarii confiscării nevăzute de resurse prin mecanismul inflației. Dificultatea ajustării este sporită de existența acestor grupuri de presiune.

O mențiune aparte merită redistribuirea forțată, caracteristică statului asistențial. Aici lucrurile sunt foarte grave, pentru că mecanismul electoral le acordă acestor categorii o pondere importantă. Practic, nici o forță politică ce dorește în mod realist să ajungă la putere nu o poate face *împotriva* acestei categorii create prin redistribuire. Creșterea enormă a datoriei guvernamentale are la bază chiar statul bunăstării. Deja această componentă a cheltuielilor publice ocupă primul loc în aproape toate bugetele statelor lumii. Această ficțiune a statului asistențial drenează resurse imense și a pervertit, împreună cu controlul exercitat de guverne, chiar canalele de plasare a economisirii: băncile, societățile de asigurări și piața de capital furnizează tot mai mult resurse pentru bugetul de stat (în special pentru asigurările sociale), prin cumpărarea de titluri de stat sau acordarea, sub alte forme, de împrumuturi guvernului; sau furnizează resurse pentru clienții politici. Ceea ce mai rămâne merge către sectorul privat, tot mai subțire.

⁵⁹ Vezi Huelsmann, „A General Theory of Error Cycles”.

Spre deosebire de alte secțiuni ale societății, care acționează sub influența ideologiei inflaționiste sau al erorii că sunt câștigători ai procesului inflaționist, aceste grupuri depind în mod real de inflație și expansiune, ca și de celelalte modalități de procurare non-voluntară de resurse. Eliminarea rezervei fracționare și a intervenției în general le-ar pune în situația neplăcută de a constata că talentele și aptitudinile pe care le-au dezvoltat sunt inutile și incapabile să le procure resurse. Aceste grupuri urmăresc prelungirea boomului sau abordarea crizei tot prin mijloace birocratice. De această abordare ne vom ocupa în rândurile următoare.

Înainte de a examina componentele soluției guvernamentale, trebuie să spunem că alternanța boom-criză, de care am vorbit în secțiunea precedentă, este parte a politicii guvernamentale anti-criză și reprezintă o primă acțiune concretă a acestei abordări. Efectul ei, în măsura în care reușește să relanseze boomul, nu poate fi decât cel descris: redistribuire de resurse în favoarea birocrăției și a clientelei împreună cu agravarea crizei și creșterea dificultății procesului de reajustare din timpul depresiunii. Secvența care ne interesează acum nu mai ține de boom sau de prelungirea lui ci presupune revenirea anticipărilor la nivelul realității, dispariția iluziei. Un alt aspect important este faptul că, în general, un boom prelungit și care degenerază în hiperinflație este produsul unei decizii politice la nivel înalt, adică la nivelul băncii centrale și mai ales al guvernului. Băncile singure s-ar teme, fără sprijinul clasei politice, să se angajeze într-o asemenea aventură. Simbioza dintre expansiune, pe de o parte, și birocrăție și grupurile de presiune, pe de alta, nu este întâmplătoare, ci ilustrează mai degrabă schimbul reciproc de favoruri. Fără cooptarea acestor grupuri la roadele boomului, sectorul bancar nu ar beneficia de nici o clemență în perioada grea a depresiunii; mai mult, expansiunea nici nu ar fi posibilă, guvernul nefiind dispus să-și pună credibilitatea în joc numai de dragul băncilor.

Birocrația guvernamentală are același arsenal cu care abordează criza și încearcă reajustarea structurii producției: inflația și expansiunea creditului, impozitarea, împrumuturile și reglementarea. Înțelegerea realistă a abordării guvernamentale a crizei pleacă de la recunoașterea dorinței birocrăției și a grupurilor privilegiate de intervenție în general și de expansiune în particular de a-și menține și îmbunătăți poziția pe care o ocupă în cadrul societății precum și dezavantajul lor comparativ în raport cu întreprinzătorii privați în a procura resurse prin mijloace non-coercitive. Interesul propriu și incapacitatea antrepren-

norială determină aceste grupuri să argumenteze în favoarea și să utilizeze soluții care echivalează cu creșterea intervenției, cu sporirea rolului statului în economie. *Acest lucru echivalează cu extinderea sferei haosului calculațional și a importanței stimulentelelor coercitiv-redistributive, anti-productive.* O criză oarecare poate fi transformată printr-o combinație puternică de instrumente intervenționiste (cele enumerate mai sus) într-un veritabil dezastru.

Ideea fundamentală a “depresiunii secundare” constă în recunoașterea posibilității interferenței politice în procesul de reajustare la realitate specific depresiunii. Trecând de nivelul pur teoretic, în care există și posibilitatea ca guvernul să nu intervină, în termeni practici, guvernul este aproape imposibil să nu intervină din cel puțin două motive: pentru a menține transferul de resurse și pentru a împiedica lichidarea băncilor pe rezerve fracționare, instrumentul principal de redistribuire. Așa-numitul proces de deflație reprezintă reacția naturală a oamenilor față de rezerva fracționară și structura artificială a producției rezultată în urma boomului. Cum deflația amenință grupurile privilegiate de inflație, “lupta” împotriva ei reprezintă prioritatea birocrăției în timpul depresiunii.

Denumirea de “depresiune secundară” nu trebuie să ne inducă în eroare în ceea ce privește importanța ei. Reacția concertată a birocrăției poate transforma, așa cum am spus, o criză într-un dezastru. De fapt, așa cum vom argumenta și mai târziu, o *depresiune prelungită nu poate fi decât rezultatul interferenței politice în procesul de ajustare.* Dacă prelungirea perioadei de depresiune sau, mai bine spus, absența unei depresiuni veritabile (imposibilitatea refacerii coerenței structurii producției și prelungirea perioadei de criză, în care lucrurile continuă să meargă prost) convenim să o denumim recesiune, atunci recesiunea poate fi explicată numai prin interferența factorului intervenție. Imaginea care poate clarifica rolul depresiunii secundare în desfășurarea ciclului este următoarea: după producerea unui cutremur mai mult sau mai puțin important, infrastructura de gaze și electricitate cedează, provocând pagube devastatoare, mai mari decât cele produse de cutremurul propriu-zis. Incendiile și celelalte fenomene *următoare* cutremurului sunt similare cu intervenția guvernamentală concertată, destinată

“ideologic” rezolvării crizei, însă obiectiv îndreptată spre menținerea pozițiilor grupurilor privilegiate de intervenție.⁶⁰

Analiza politicilor guvernamentale anti-criză ilustrează din nou relațiile variabile dintre diversele politici și fenomene și importanța separării prin analiză a cauzelor și efectelor și nu urmărirea de corelații exterioare, behavioriste. Politicile anti-criză, a căror justificare teoretică o vom analiza mai pe larg în capitolul următor, presupun utilizarea fie numai a instrumentului monetar-bancar, fie a unei combinații de instrumente (așa numitul mix „monetar-fiscal” sau, mai bine zis, mixul monetar-fiscal-reglementare); „lupta contra deflației” are uneori succes, alteori nu; sunt cazuri în care statul însuși practică deflația (este o deflație confiscatorie, nu deflația de piață); și toate cele de mai sus pot fi însoțite de reluarea boomului, cu consecințele descrise la alternanța boom-criză și pe care nu le mai reluăm, de refacere sau de recesiune.

Inflația și expansiunea creditului au fost instrumentele tradițional utilizate în perioadele de criză. Istoric, depresiunile mai vechi au fost însoțite de deflație, în timp ce din cele mai noi deflația este absentă. Diferența este dată de capacitatea guvernului și a băncii centrale de a expanda masa monetară, capacitate semnificativ sporită în secolul al XX-lea, mai ales după al doilea război mondial. Un alt factor important care explică posibilitatea deflației este faptul că rolul celorlalte instrumente ale mixului guvernamental era unul scăzut reprezentate (reglementare, fiscalitate, datorie publică), ceea ce permitea revenirea fără mari probleme la o situație mai sănătoasă, fără presiuni insuportabile din partea burocrației și a grupurilor de interese și asumarea de costuri politice majore.

Vom descrie mai în detaliu modul în care refacerea economică este posibilă în condiții de piață pe fondul deflației în secțiunea următoare. *Condiția fundamentală pentru ca deflația să fie însoțită de reajustare este ca restul de componente ale mixului și mai*

⁶⁰ Denumirea de “depresiune secundară” este prezentă la mulți autori austrieci, însă este în general legată de discutarea procesului de deflație, neglijându-se corelația dintre factorul politic și lungimea “crizei” sau a recesiunii. În particular, Haberler, Machlup, Hayek sunt de părere că deflația este un lucru negativ și că ea trebuie combătută prin “puțină inflație”, iar Rothbard este pe poziția opusă, susținând că deflația joacă un rol pozitiv în procesul de refacere. Alți economiști austrieci contemporani se află pe poziția lui Rothbard; vezi, în acest sens, operele lui Huelsmann și Salerno.

Levi Rockwell a susținut necesitatea soluțiilor de piață pentru refacere. Vezi Rockwell, „In Crises, Markets More Than Ever”, www.mises.org.

Relația dintre lungimea crizelor și depresiunea secundară sau prezența factorului politic este însă puțin exploatată. Huerta De Soto, care susține programe de lucrări publice pentru combaterea depresiunii, atinge cel mai jos nivel din literatura austriacă.

ales reglementarea, să nu fie prezente. Cu această condiție, refacerea este posibilă, indiferent de prezența sau absența unui efort inflaționist-expansionist al băncii centrale.

Raționamentul de mai sus este important pentru că lămurește relația dintre inflație-deflație și expansiune. Întreprinzătorii pot reajusta structura producției la datele rarității în noua situație, fie pe fondul unor prețuri în scădere, fie pe fondul unor prețuri în creștere. Dacă ei previzionează corect efectul asupra prețurilor relative al creșterii sau diminuării masei monetare, atunci refacere este posibilă. Variația în sus sau în jos a prețurilor nu are nimic în sine care să împiedice procesul de restructurare a producției, realocarea factorilor în funcție de preferința socială de timp și de intensitatea nevoilor proprietarilor.

Importanța acestor observații stă nu numai în clarificarea teoretică a unor aspecte ale crizelor ci și în înțelegerea faptului că depresiunile mai vechi prezentau o combinație de deflație plus restructurare în timp ce depresiunile mai noi prezintă o combinație de inflație plus restructurare. *Inflația continuă de după al doilea război mondial nu trebuie echivalată cu un boom lung.* Situația concretă trebuie privită extrem de atent, echivalarea boomului cu creșterea prețurilor și a depresiunii cu scăderea lor fiind eronată. Și nu trebuie uitat că scăderea prețurilor este compatibilă cu un boom sănătos.

Mai mult, este acum limpede că nu evoluția în sus sau în jos a prețurilor explică prezența sau absența restructurării. Numai anumite circumstanțe istorice au făcut ca de mai multe ori să avem depresiune sau recesiune pe fond de deflație. Însă recesiunea este la fel de posibilă și pe fondul creșterii, mai lente sau mai rapide, a prețurilor. Și acest fenomen se produce atunci când intervenția guvernamentală pe celelalte componente este semnificativă și împiedică realocarea antreprenorială a factorilor.

Am spus că întregul ciclu boom-criză-depresiune se poate produce pe fondul unor prețuri în creștere; nu nivelul absolut al prețurilor este important ci marjele de prețuri sau prețurile relative, iar aceste marje pot fi refăcute indiferent de direcția în care evoluează prețurile dacă anticipările sunt corecte. Prezența masivă a celorlalte elemente ale politicilor intervenționiste, în special impozitarea și reglementarea, pot deranja procesul de refacere, transformând depresiunea în recesiune.

Pentru ca procesul de reajustare să poată fi efectuat, trebuie ca proprietarii factorilor să poată realoca resursele respective între diversele ramuri. Reglementarea,

impozitarea și împrumuturile guvernamentale pot distruge acest proces. Grupurile de presiune și birocrăția privesc criza ca pe o amenințare și ca pe o oportunitate de expansiune. Extinderea controlului birocratic asupra economiei și creșterea dimensiunii sectorului guvernamental și a celui clientar prin preluarea de noi resurse din sfera privată sunt prezentate ca soluții ale crizei. Reglementarea poate bloca posibilitatea realocării; canalele indirecte de plasare a economisirii sunt controlate și reglementate de guvern iar resursele de aici merg mai mult spre buget și întreprinzătorii bine conectați politic decât spre structura antreprenorială a producției; reglementarea pieței muncii poate duce salariile peste structura salariilor de piață generând șomaj de masă; creșterea protecționismului reduce diviziunea muncii și diminuează productivitatea; controlul prețurilor, altele decât salariile, poate și el elimina complet stimulentele de realizare a realocării, generând o structură a producției distorsionată perpetuu. Pentru administrarea acestei structuri o birocrăție atotputernică este creată, birocrăție care consumă și ea resurse rare, necesare procesului de refacere. Impozitarea, inflația și împrumuturile guvernamentale reduc și ele, pe lângă reglementare, cantitatea de resurse pe care întreprinzătorii o au la dispoziție pentru a realiza restructurarea. Însă reglementarea este aceea care poate „rigidiza” cel mai puternic economia, făcând imposibilă mișcarea resurselor convertibile între ramuri și aruncând în sfera resurselor neutilizate oameni și factori de producție. Rădăcina ultimă a „rigidității” și a resurselor neutilizate o reprezintă controlul birocratic al economiei.

În concluzie, procesul de restructurare poate avea loc relativ ușor și pe un fond inflaționist și pe un fond deflaționist⁶¹, cu condiția ca celelalte elemente ale mixului guvernamental să nu elimine libertatea de acțiune a întreprinzătorilor și să facă nerentabilă utilizarea resurselor. În măsura în care acest ultim eveniment are loc, ca urmare a intervenției, depresiunea este suspendată și apare fenomenul de recesiune, fie pe fond inflaționist (așa-numita *stagflație*, imposibilă în sistemul keynesist), fie pe fond deflaționist. Asocierea exclusivă a depresiunii de deflație este tot atât de corectă ca asocierea exclusivă a culorii verzi de iarbă.

⁶¹ Atunci când falimentele bancare și teama de panici a băncilor fac ca masa monetară să scadă, în primul caz prin diminuarea factorilor expansioniști, în al doilea, prin absorbirea de către băncile comerciale a expansiunii efectuate de banca centrală la nivelul rezervelor fără expandarea creditului (teamă le face să ducă rezervele la niveluri mai înalte, chiar de 100%).

Neglijarea factorului birocratic-politic în alternanța boom-criză (relansarea boomului), în generarea hiperinflației și a boomului hiperinflaționist și, în final, în crearea de recesiuni adânci și prelungite este nepermisă. Neglijarea rolului celei mai puternice organizații din societate în descrierea și explicarea secvenței ciclului (boom-criză-depresiune/recesiune) echivalează cu a închide ochii în fața soluției și a căuta cu încăpățănare explicația cutremurului în termometre.

D. Depresiunea II: Soluții ale crizei bazate pe proprietatea privată/piață

Standardul minim pentru o abordare sănătoasă a depresiunii constă în neimplicarea guvernului, prin mijloacele specifice enumerate, în soluționarea crizei. Dar, dacă luăm în considerare experiența istorică, s-ar putea să cerem deja prea mult de la un guvern. Standardul minim realist ar fi abținerea de la blocarea libertății antreprenoriale prin măsuri de reglementare, măsuri care fac imposibilă depresiunea, adică procesul de reajustare, de realocare a bunurilor de capital și a celorlalte resurse convertibile. Această cerință minimă lasă deschisă posibilitatea utilizării de mijloace monetare pentru a salva unul din celelalte mai importante instrumente de redistribuire guvernamentală – sectorul bancar. Cu cât libertatea economică este mai prezentă, cu atât recuperarea prin depresiune este mai rapidă.

Dacă înțelegem natura reală a crizei și a depresiunii, atunci este limpede că filozofia “negativă” minimalistă de mai sus trebuie să lase loc unei abordări active. Refacerea coerenței antreprenoriale a producției poate fi mult facilitată dacă mai multe resurse sunt lăsate la dispoziția alocării antreprenoriale și retrase din haosul calculațional birocratic. Iar dacă ne gândim la rolul monedei în calculul economic, cu cât depresiunea generează procese care echivalează cu însănătoșirea monedei și a sistemului bancar, cu atât mai bine. În mod concret, renunțarea de către guvern la controlul sistemului bancar și al celorlalte canale intermediare de plasare a economisirii, reducerea impozitelor, reducerea reglementărilor, repudierea datoriei publice sau, în orice caz, abținerea de la creșterea îndatorării și scoaterea sistemului bancar de sub protecția privilegiilor extracontractuale de care se bucură, prin permisiunea panicilor bancare și a lichidării băncilor pe rezervă fracționară și revenirea la titluri reale de credit (acoperite prin

monedă marfă) sau, dacă sistemul monetar este unul bazat pe moneda hârtie, revenirea la o monedă de piață prin acordarea libertății de alegere a monedei etc.

Două precizări importante se impun după aceste observații. Prima este aceea că nu trebuie bagatelizată așa-numita “do-nothing philosophy” în abordarea crizei. Chiar în varianta ultra-minimalistă, în care guvernul intervine pentru a salva sistemul bancar sau îl utilizează pentru relansarea boomului și ieșirea din criză, lăsarea în stare de “resurse neutilizate” a celorlalte instrumente etatiste -și în primul rând a reglementărilor prețurilor și salariilor- lasă deschisă ușa corectării antreprenoriale a structurii producției și, poate mai important, evită acele catastrofe cunoscute sub denumirea de recesiune. Deși am spus că lungimea boomului face mai dificilă depresiunea și criza, nu trebuie înțeles de aici că lungimea boomului determină lungimea depresiunii sau intrarea în recesiune. Cătuși de puțin. Deși recuperarea, reajustarea sistemului productiv la realitate, este cu atât mai dificilă cu cât au fost pompate mai multe resurse în proiecte iluzorii, acest fapt nu lungește depresiunea și nici nu o transformă în recesiune. Recesiunea, cum am arătat, este produsul intervenției guvernamentale “corectoare” și în primul rând al blocării libertății antreprenoriale prin reglementare. Însă proprietarii factorilor nu pot sta uitându-se la resursele pe care le au așteptând să treacă timpul pentru ca depresiunea plus criza să egaleze durata boomului. Ei trebuie să realoce rapid, pe cât este omenește posibil, resursele care mai pot fi salvate și să le încadreze în proiecte viabile. Durata depresiunii este dată de capacitatea antreprenorială a proprietarilor de resurse (dat natural) și de timpul natural necesar reconvertirii factorilor. Pentru unele resurse depresiunea poate dura câteva zile, pentru altele mai mult. Rare sunt totuși resursele cu perioade de reconversie de ani de zile.⁶²

A doua observație pornește de la tabloul soluțiilor “pozitive” propuse pentru reajustare. Este suficientă o privire pentru a înțelege imediat că aceasta nu este o agendă pentru un guvern real. Și nici nu am așezat-o acolo pentru politicieni. Politicienii din guvernele reale urmăresc extinderea birocrăției și procurarea de noi resurse de pe urma crizei; criza este o oportunitate pentru expansiunea statului, așa cum e și războiul. Programul schițat mai sus presupune reducerea drastică a statului sau chiar eliminarea lui.

⁶² Nu trebuie confundată încheierea depresiunii cu revenirea la vechiul nivel al producției. Atingerea acelui nivel depinde de mulți factori care nu au legătură cu fenomenul pe care îl studiem.

La fel trebuie privită și discuția care urmează privitoare la deflație și rolul ei într-o depresiune. Deflația reprezintă o amenințare pentru grupurile care profită de pe urma inflației; ea nu este benefică nici pentru guvern și nici pentru grupurile de întreprinzători clientelari. Fiecare virtute a deflației din punctul de vedere al proprietarilor productivi, non-coercitivi, este un viciu atunci când este privită dispre elita construită pe inflație. De aceea, unul din primele lucruri de reliefat când vorbim de deflație este că ea se produce întâmplător, împotriva voinței birocrăției și în ciuda eforturilor ei de a o elimina. De cele mai multe ori deflația este alegerea impusă birocrăției atunci când cealaltă alternativă este renunțarea la moneda controlată de elita etatistă în situația continuării procesului inflaționist. Deflația este prețul mai mic plătit pentru continuarea procurării de resurse prin intermediul monedei discreționare și a sistemului bancar pe rezerve fracționare.

Semnificația fundamentală a deflației nu ține de evoluția prețurilor nominale. O scădere a prețurilor nominale este compatibilă cu profitabilitatea firmelor (vezi Microsoft) și cu creșterea economică (vezi ultima treime a secolului al XIX-lea pentru SUA și Europa Occidentală), ea fiind chiar produsul acumulării de capital într-o lume cu o cantitate și o cerere relativ constantă de monedă. Scăderea prețurilor poate fi și produsul creșterii cererii de monedă sau al confiscării economiilor și depozitelor la vedere de către stat. Deflația pe o piață liberă reprezintă diminuarea masei monetare prin lichidarea de titluri frauduloase (cu posesori multipli) și de bănci expansioniste. Ea este un atac direct și concret la adresa procurării de resurse prin pervertirea monedei și a sistemului bancar. Deflația mișcă moneda spre moneda naturală, de piață și băncile spre rezerve 100%.

Este evident din cele spuse că deflația nu este posibilă decât acolo unde au fost emise titluri fictive asupra monedei și unde băncile au devenit producători de asemenea titluri fictive, adică într-o ordine monetară intervenționistă. Pe o piață liberă nu există deflație de acest tip pentru că nu există rezervă fracționară. Deflația este un fenomen specific intervenționismului.

Asocierea deflației cu o serie de probleme economice sau legate de depresiune este incorectă. Nu deflația este aceea care lasă resurse neutilizate; resursele rămân neutilizate pentru că nu sunt recunoscute ca resurse de către oamenii în acțiune; pentru că proprietarii cer prețuri prea mari (dar aceasta înseamnă că sunt utilizate pentru că fac

obiectul cererii de rezervare a proprietarilor, așa cum am văzut și în cazul monedei; stocul de servicii utile pe care bunul le poate furniza sunt economisite pentru o utilizare ulterioară); pentru că nu mai sunt resurse în contextul dat al rarității, ci provin din erori de alocare, punerea lor în valoare necesitând factori complementari rari, mult mai valoroși în alte proiecte (este cazul celor mai multe resurse neutilizate după un boom artificial); sau pentru că prin reglementare statul stabilește prețuri mult peste contribuția lor marginală la producție (cazul cel mai important: controlul salariilor, care lasă neutilizată o parte însemnată a forței de muncă).

Confuzia dintre deflație și resursele neutilizate în perioada de după boomul artificial merită o discuție mai atentă. Este limpede că în măsura în care procesul de reajustare specific depresiunii este combinat cu diminuarea masei monetare proprietarii de active productive (inclusiv forța de muncă) au în mod natural o reticență mai mare în a se arunca imediat în noi proiecte. Perioada de după criză este o perioadă de reaşezare, o perioadă de reevaluare a resurselor în funcție de capacitatea lor de a se integra în proiectele fezabile în noua situație de raritate. Scăderea masei monetare și scăderea consecutivă a prețurilor este un factor suplimentar care trebuie luat în considerare. Toate aceste lucruri îi fac pe întreprinzători să aibă o cerere de rezervare pentru resurse mai mare în această perioadă. Acest aspect este unul fundamental, pentru că arată că deflația este un proces care îndeamnă la sobrietate; resursele rămân la dispoziția proprietarilor, nu sunt risipite în proiecte nefezabile, așa cum se întâmplă în cazul inflației. Chiar și în situația, îndelung deplânsă de autorii intervenționiști, a scăderii “prea mari” a prețurilor acest adevăr fundamental rămâne: inflația risipește resursele, deflația nu.

De asemenea, prețurile nu pot scădea la zero pentru simplul motiv că resursele sunt stocuri de servicii productive, valoroase. Deflația rămâne o problemă de anticipare antreprenorială *pe termen scurt*. Nimic în deflație nu împiedică anticiparea corectă. Oricum, piața permite celor care consideră că sunt mai buni (așa cum sunt cei de mai sus) să se îmbogățească cumpărând ieftin.